

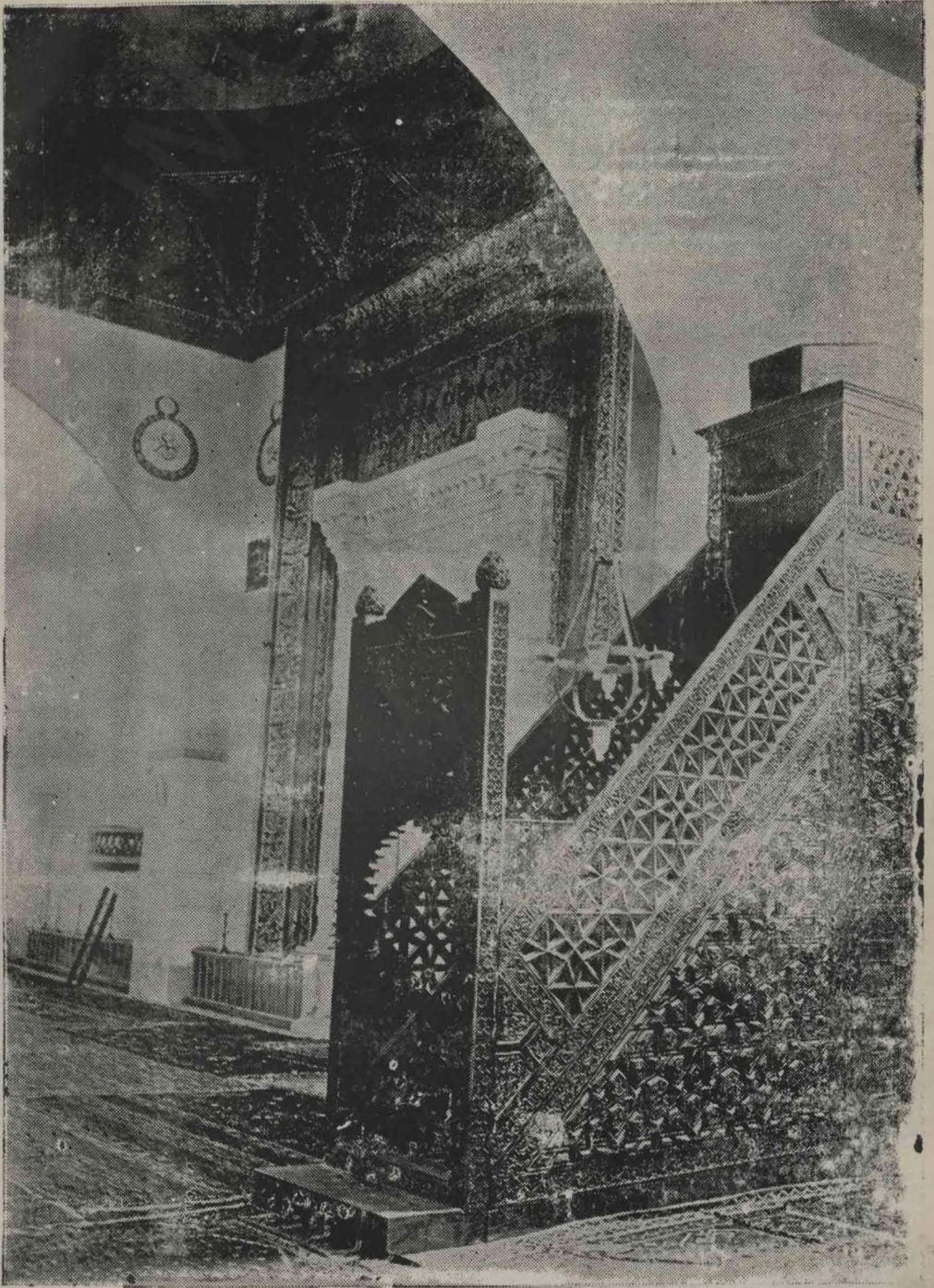
KONYA

İÇİNDEKİLER

Timurun Anadolu hareketleri "Zafername: Şerefeddin yazdı- den	H. Fehmi TURGAL
Karamanlılar "Camiüddüvel,,e göre	H. Fehmi TURGAL
Arziyat bakımından Konya . . .	Naci Fikret BAŞTAK
Konyada eski Tekyeler	Abdülkadir ERDOĞAN
Selçuk tarihi "İbnibibiden,, . . .	H. Fehmi TURGAL
Hitit medeniyeti ve Konya . . .	Naci Fikret BAŞTAK
Silleli Süruri	Abdülkadir ERDOĞAN

Halkevi tarafından aydabir çıkarılır

Konyada Alâeddin camii menberi

Konya Revüsü : 13

KONYA

HALKEVİ TARAFINDAN AYDA BİR ÇIKARILIR

(ZAFERNEME) - ŞEREFEDDİN - İ Y E Z D İ

H. Fehmi Turgal

[Üstü onuncu sayıda]

Sahibkıranın Rum memleketi-
ni tamamen zabteylemek üzere
etrafa leşker göndermesi : İyran
ve Turana fetihnameler yolla-
ması:

Sahibkıran buradan(muaharebe yerinden) Cenabı Hakkın hıfzu himayesinde olarak Engürü ovasına saadet ve ikbâl ile göç eylediler. Ankara kal'ası gütvalı (dizdar) Yakup tazarru ve niyazlarla hakipaye yüz sürerek kal'ayı Sahibkıranın bend-

lerine teslim eyledi. Kal'a Tavacı Ali Sultana ismarlandı.

Divanın amilleri, işyarları ferman mucibince Engürüden aman vergisi tahsiline başladılar. Sahibkıran Ankara cengi gaillesinden kurtulunca Emir zade Mehmet Sultanın Rum payitahtı olan Bursaya gitmesini irade buyurdular. Emir zade Ebu Bekir, Emir Cihan şah emir Sevincik. emir seyih Nurettin ve

başkaca Tümen beyleri onun rikâbında gıdeceklerdi, Bursa hazinelerinin zabtına ve sair emvalin cemü tahsiline emir şeyh Nurettin memur oldu. Şahzade ve ümera suyun *Asra* yakasında (beri yaka) İskender mağarası demekle maruf mahalde konacaklardı.

Emir zade Sultan Hüseyin ve Emir zade İskender ve Emir Süleyman Şah ve Rüstem Toğı Boğa ve Sayit hoca şeyh Ali Bahadır, ve Pir Ali Seldüz ve başkaca ümera Konya, Akşehir ve Karahisar ve Alâiye ve Adalaye tarafına gönderildi. Aynı zamanda münşilere, debirere, ez-cümle Mevlâna Şemsüddin münşiye ve sair fesahat ve belâgat erbabına bütün İran ve Turan memleketlerine zafernamele yazılması ferman olundu.

Sultaniyede bulunan haremî hümayun hazaratı âliyesine de fetihname yazıldı. Semerkant tahtıgâhında bulunan Emir zade Ömerin, Fars tahtında bulunan Emir zade Rüstemin nezdine ve böylece Türkistan, Kâşgar, Hotin, Bedehşan, Horasan, Harzem,

Mazenderan, Taberistan, Geylan, Azerbaycan, İrakı Arçp, İrakı Acem, Kınan, Mekran, Sistan ve sair berrü bahirdeki memleketlere namerler yollandı.

(Müellif derki) Ezcümle bu zafer müjdesi Yezd şehrine gelmişti, Hoca Giyasüddin Semnanî Divanı Âli hesabına orada emvalin zaptı için bulunuyordu. Bu zafer müjdesinin hatırası olmak üznre dünyada emsali bulunmayan bir bezestan inşa ettirmişlerdi.

Emir zade Halil Sultanın Askeriyle Semerkanda yönelmesi emrolundu. Türkistan serhaddinin muhafaza hizmetlerini görecektlerdi. Ümeradan Emir Mübeşşer, Tavacı Devlet Timur onun mevkibine memur oldular. Heratta bulunmakta olan Akbuğanın vefatı kaberi gelmiş olduğundan Emir Midrab şehzade ile birlikte hareket eylemesi ve Horasanda Akbuğanın yerinde kalması emir buyruldu. Bütün ebumirler infaz olundu.

Sahipkıran inayeti Bari ile Engürüden hareket buyurarak altı konakla Sivrihisara hareket buyurdular. Hisarın üstüne çıkarak dört tarafı ihtiyat ve dik-

kat nazarlariyle tetkik eylediler. Sonra da Sivrihisar ovasına şeref verdiler. Bu sırada Emir zade Şah Ruh Cuvangar (Sağ cenah) ordusundan on Tümen askerle Gölhisar ve İstanos tarafına gönderildi. Sancak iki gün sonra Kütahyaya nur saldı. Güzül havalı bir şehir, aynı Güzellikte suları ve meyvaları vardı. Orada ikameti ferman buyurdular.

Ahaliye âman hil'atı ihsan olundu. Divan amilleri âman vergisi toplamağa koyuldu. Timür taşın uzun zamanlardanberi iddihar eylediği emval amillerin tahsilâtına ilâve olundu.

Kütahyaya muvasaletten sonra Emir Şah Melik, Abdülkerim, hacı Seyfeddin ile *Kosan* ümerasından bazıları büyük kuvvetlerle Gerece, Kocaali, Menteşe tarafına revan oldular. Bütün Rum ülkesi Garp denizi sahillerine değin Sahibkıranın ordusuyla doldu.

Kayser oğlu ile Sahibkıranın sayei inayetinde emin ve müsterih olarak beraberlerinde idi. Külfetsiz, müdahenesiz işi işretlerinde serbest bulunuyorlardı. Bütün Noyenlerin de hazır bulundığı meclislerine Kayseri de davet ediyor, ay yüzlü, tatlısözlü sakilerin elinden badeler içi-

liyor, mugannilerin güzel sesleriyle titreyen hava içinde vakit geçiriliyordu.

Bu hal içinde etrafa çapul eden ordu o kadar çok mal ve davar getiriyorlardı ki: Tek atı olmayanlar sürülere sahip oluyordu. Zaruret içinde yaşamış olanlar türlü tecemmülâta müstağrak olmuştu. Timür taşın ele geçen emval ve hazaini Sahibkıranın fermanı ile tamamen ordu ümerasına ve askerlere tevzi olundu.

Emir zade Mehmet sultanın Bursa zaferi destanı:

Emir zade Mehmet Sultan Engürüden ilgarla ve otuz bin suvariyle yürümüşü. Beş gün içinde ancak dört bin süvari Bursaya varabildi.

Şahzadenin bayrağındaki hilâl o diyar ufuklarına şa'saa salınca Süleyman Çelebi daha evvel babasının hazinesinden elle götürebilecek bir kısmını alıp gitmişti. Bursa âyan ve ahali-sinden kudreti olanlar aileleriyle kimi Keşiş dağına, kimisi de deniz Sahillerine kaçmışlardı. Muzaffer askerler kaçanların arkalarına düştü. Hepsi ele geçirilerek gârâta uğradılarak e s i r edilmişlerdi. Ş e m ş ü d d i n *Cezerî* Bursa, ulularından Seyit Buhari, Mevlâna Şemsüd-

dini Fenarî ve başka ileri gelenler yakalanarak Emir Nured-dinin huzuruna getirildiler. Kayserin karısı ile iki kızı Yenişehirde bir evde gizlenmişlerdi. Yıldırım oğlu Mustafa Çelebiye nişanlanan Sultan Ahmet Celâyerin kızı bütün akrabalarıyla Bursada bulunuyordu. Hem onlar, hem bunlar asakirimensure eline düştüler.

Denildiği gibi, Sultan Ahmed Türkmen Kara Yusuf la orduyu hümayunun önünden kaçarak Ruma gelmişlerdi. Beşka def'a de zikri geçtiği gibi Sultan Ahmet Bağdada döndü. Kara Yusuf Ordunun Kayseriye ulaştığını duyunca Bursadan çıkmış hilleye doğru gitmişti. Rum payitahtı olan Bursa münazaasız, muarazasız Sahipkıranın bendeleri eline düştü, Emir Şeyh Nurettin doğruca ksl'aya giderek Yıldırımın enafis ve nukut ile dolu hazinelerine vaz'iyet eyledi.

İncilerin, mücevheratın, nefis kumaşların, tansuhatıu haddü hesabı yoktu. Hepsini tahtı tasarrufuna aldı (1) divanı âli bi-

[1] Timür zaferlerinin sonunda Semerkant de oğullarına yaptığı düğün alanında dünyadan tobladığı enafisi teşhir etmişti. Bursa sarayından nakledilen ve üzerinde Av ve harp sahnesi işlenmiş olan cesim bir örtü bu asarın en muhteşemi idüğü diğer zafernamelerde görülmüştür.

tikçilerinden Ali Semmanî, Seyfeddin Kûni, muhasebesine memur oldular. Emvalin bu suretle müsaderesi hitam bulduktan sonra (ن الموك اذا دخلو قرية افسدوها) ayeti kerimesi mistakinca şehir yağma ve taraç süpürgesiyle tamamen silinüp süpürüldükten sonra baştanbaşa ateşe verildi. Zaten çörden çöpten bina edilmiş olan şehir tamamen kül oldu.

Emir üade Ebubekiri; kolun sağ eline mensup leşkerden on bin atlı ile Rumun en büyük şehirlerinden madut olan İznik tarafına gönderdi (2) âbü hava-siyle meşhur olan bu şekrin yontma taşlardan yapılmış gayet yüksek ve metin bir kal'ası vardır. Kapılarından birisi, çevresi iki gün tutan bir gölün kenarında idi. Gölün suyu içilir ve tatlı idi. İskender boğazına Galata ve İstanbula yakındı.

Emir Sevincik kolun sol eline mensup büyük bir kuvvetle Gemlik taraflarını, derya kıyı-larını çapul ve yağma etmeye

[2] Şongar. alıcı ve avcı bir kuş. Lâçin ve Şahin dediğimiz olacak.

gönderildi. Emir zade EbuBekir İzniğe ulaştı. Deniz kıyılarını düşman kaniyle buladı. Süleyman çelebi başına topladığı Çitaklar ve muhaliflerle burada idi. Galip ve muzaffer ordunun geldiğini duyar duymaz gemilerle karşı yakaya atladı. Asker İzniği zapt ve harap eyledikten sonra Yeniceye kadar ilerledi. Tamamen vurarak döndü.

Emir zade Ebubekir İzniğin fethi mızdeşini Emir zade Sultan Mehmede bildirdi. Bütün oraların zaptu teshir edildiğini ve Süleyman çelebinin bin müşkül ve hü'd'a içinde ancak karşı yakaya geçebildiğini; ağırlıklarla karısı ele geçtiğini müjdeledi.

Mihaliç ovasında bulunmakta olan şehzade bu haberi, hemen yüz kadar kahraman seçerek bunlar vasıtasıyla bir çok hediyelerle bilhassa gayet kıymetli bir şongarla Kütahyada bulunan Sahibkırana gönderdi. Bursa ile Kütahya arasında ve iki konak mesafede çok ağaçlı ve dört saat süren bir akabe vardı. Ateş verip yakmadıkca yol açmak imkânsızdı. Bu akabede bir çok Çitak gizlenmiş pusu kurmuş bekliyordu. Şehzadenin adamlarını görünce fırsatı ganimet sayarak intikam kılıcını

çekip atıldılar. Vaziyet pek çok müthişti. Umutsuzdu. Ancak devleti kahirenin kuvvet ve kudretine dayanarak kahramanlar hatsız ve emsalsiz celâdet ve sebat göstererek kılıcla, mızrakla, okla görülmemiş bir savaş ve döğüş yaptılar. Çitakların yüz çvirmesi üzerine acele Kütahyaya at sürerek ulaştılar, yüce barigâhın topraklarına yüz sürerek başlarından geçeni arz ve getirdikleri armağanı takdim eylediler. Emir şeyh Nurettin Bursada zapteylemiş olduğu hazinelerin bir kısmını Elmalıklı Şemsüddin ile gönderdi. Bir takım iş görmüş, sınanmış adamlar ona yollarda kılavuzluk etmeğe memur edildiler. Kütahyaya salimen irişerek beraberrinde getirdiği ganimetleri Sahibkırana arzeyledi.

Emirzade Mehmed Sultan Mihaliçten kalkarak Bursaya geldi. Emir zade Ebu Bekir de büyük ganimet katarlarıyla kendisine ulaştı. Emir Sevincik de sahilleri vurarak gelmişti.

Emir zade Bursada birazikametten sonra dönüp Yenişehir çayırıklarına geldi ve kondu.

Emir zade Ebubekir Sahibkırana hazretlerinden aldığı izin ve müsaade üzerine Kayserin

kızı ile evlendi.

Çapkuna giden emir zade Sultan Hüseyin ile emir Süleyman şahın ahvali hakkında:

Emir zade Sultan Hüseyin ve Emir Süleyman şah ünlü bir takım ümera ile Cuvangara men sup leşkerden büyük bir kuvvet ile çapula ilgar eylediklerini söylemiştik. Türkmenleri yağmalayarak Akşehir ve Karahırı aldılar. Emir Süleyman şah Halkın muhafazası için her yere bir *darvuga* nasbeyledi,

Çerkes *Savgiyi* Akşehirde bıraktı. Şehirlerden ânam vergisi alındı, yanları, yöreleri taraca uğradıldı. Çakırbalago ve Hamit kavmi yağmalandı. O kadar at, katır, koyun toplandı ki ordu bunları sürüp götürmekten aciz kaldı.

Şehir hata ve Aksaray zabt olundu. Emir Süleyman şah bizat Konyada yerleşti. Buralardan da ânam vergisi toplandı.

Güz mevsimi çatığı sırada mevkibi hümayun Tonguzluga ulaşmıştı. Evvelce zikri geçtiği veçhile hoca şeyh Ali Bahadır Aydın iline ve vilâyetine çapkuna gitmişti. Dönüp o da Tonguzluga geldi. Dolaştıkları yerlr sıcak ve hava vahim olduğundan askerin bazıları hastalanmış ve zayıat olmuştur.

Kendisi de hast düşmüştü. Sahibkiran hastalı, sırasında kendisini ziyaret eylemişler, bu ziyaret hasta için aynı şifa olmuştu.

Bu havalide suyu biraz bir yerde durunca tahaccür eden, taş kesilen bir çeşme bulunuyordu. Bazı askerler bilmiyerek bu çeşmeden su içtiklerinden helâk olmuşlardır. (1)

Kışlakların tayini:

Sahibkiran hazretleri şehzadeleriyle, noyenleriyle ordu için kışlaklar tayini hususunda bir meşveret akteylediler. Şehzadelerin ve noyenlerin kışlayacakları yerler tayin ve tesbit olundu.

İlk önce Mehmet Sultanın vilâyetleri, beldeleri dolaşarak Saruhan ilinde bulunan Manisada kışlaması emrolundu. Şehzade Bursa Yenişehirinden kalkarak Mihalıca geldi. Bir kaç gün orada kaldıktan sonra Balıkesire gitti. Civardaki şehir ve kasabaları taraç ederek bir ovaya kondu. Gecesi İlyas *Subaşı* adında birisi başına topladığı bir sürü Çitakla baskın eyledi.

[1] Bahsi çeçen bu süyun halâ denizli yakınında Pamukkale denilen mevkide mevcut çeşme olduğu anlaşılmaktadır. Bu gün de aynı teressübat görülmektedir.

Vefadar; çağdavula gittiğinden baskını geç haber aldı, ordunun mühim bir kısmı da çapkunda idi. Merkezde pek az bir kuvvet vardı. Onlarda gafil avlanmışlardı. Muhalifler birden atılmışlardı. Şehzade baskın üzcrine dışarı atıldı. Emir Cihan şah ve diğer ümera toplanarak baskıncılara karşı durup bir çoğunu helâk ettiler, Ordu gene orada kondu. Şehzadenin ağırlığı da arkadan iriştı. Bir kaç günlük bir istirahat sonra *civari sahillere değinçaparak* Manisaya dönüp gittiler ve orasını kışlak edindiler. Manisa bir dağın eteğinde idi, önünden çaylar akıyor, suları güzel ve tatlı idi. Kışlık havası bahar kibi tatlı ve yumuşaktı.

Emir zade Şah Ruh ve Cuvangar ordusu için Germeyan ili kışlak olarak kabul edilmişti. Şehzade Uluborlu ve Keçiborlu yakınlarını kışlak eyledi. Sahibkiran Tonguzluktan saadet ve ikbal ile yola ravan oldu, Donuzluya irişince oraya *aman Hilatı İhsan eyledi*, bundan başka hiç bir şey teklif olunmadı.

Mevkibi hümayun Mendires suyu üzerinde Timürtaşın yaptırmış olduğu köprüden geçtiği sırada Menteşe oğulları Emir Mehmet ile İsfendiyar Barigâha gelerek

yüz sürdüler, bin at peşkeş ettiler.

Padişah kendilerine fevkalâde iltifat ve inayetlerde bulundu. kendilerine hil'at, külâh ve kemer ihsan eyledi. İsfendiyar dergâhı âlide kaldı, Emir Mehmet vergi deruhte eylediğinden yanına İlyas Koçin ile Firuz şah, *Serbetdarnik* Ruz şah muhassil olarak katıldı ve memleketine döndü.

Büyük sancak güzel hisara gelince orada tevakkuf eyledi. Naip ve tahsildarlar âman malı tahsil eylediler.

Burada bulunan bir dağa iki yüz kadar Çitak yerleşmişti. Ot ve odun için giden askerlere taarruz etmişler ve bir kaçını öldürmüşlerdir. Bunu haber alan Sahibkiran bemen bir kuvvet yollamış, sabahadeğin burasını temizlemişler ve orduya dönmüşlerdir.

Bir müddetdenberi hasta bulunan Harzemli *Abdulcebar* orada vefat eyledi. Bir kaç gün sonra ulu sancak Tanrının hıfzı siyanetinde olarak Güzelhisardan, Ayasluğa muvazalet eyledi. Bir kaç gün orada da tevakkuf eyledi. Âman malı tahsil olunduktan sonra ahalinin muhafazası için [Daruga tayin

edilmiş ve emvalinin zabtına da Damgacı Nasrullah bırakılmıştır. Buradan da hareketle Tire dışına muvasalat olundu. Burası Rumun maruf beldelerinden idi. Muhassiller âman malı tddhsil eylediler.

Menteşe oğlu Mehmet bey-le gidenler dönüp bir çok at, koyun vesaire ile Mehmet beyin sunduğu hedayayı birlikte getirip takdim ettiler,

Bu sırada Sahibkiran muttali oldu ki: ilerde derya kenarında gayetle müstahkem, yontma taşlardan örülmüş, üç tarafı su ile çevrilmiş, bir tarafı derin bir hendekle karaya bitişmiş, içine Frenkten vesairenden bir çok kâfir yığnak eylemiş İzmir adında bir hisar vardır, zuumlarınca burası muteber ve mukaddes bir yer olduğundan oraya bir çok takdimeler, sadaka ve nezirler akıp gelmektedir.

Aynı zamanda öğrendiler ki: oraya bir at seğirdimi mesafede bir tepe üzerinde başkaca bir İzmir vardır, burada müslümanlar sakindirler. İki hisar arasında gece gündüz Boğazlaşmalar devam eder. Gavur İzmir denize sahil olduğundan daima her taraftan oraya gemiler gelmekte, yiyecek ve giyecek, cehahe ve saire getirmektedir. İslâm

ülkesinin bir köşesine yapışarak mütemadiyen İslâmlara düşmanlık yapmakta, arkalarını Frenklere verdiklerinden Müslümanların bunlara galebesine imkân bulunmamaktadır. Hiç bir İslâm hükûmetine şimdiye kadar ne haraç ve ne de bağ vermişlerdir. Daima İslâmı tazyik ve taciz edegelmişlerdir. Yıldırımın babası Murat buraya def'alarla hücum etmiş, bir şey yapamamıştır. Yıldırım da yedi sene çalıştığı halde bu Hayber misali hisardan bir taş koparamamıştır. Hasılı İslâm dünyası bu Hayber misal kal'aden mütemadi bir zahmet ve iltirap içinde bulunmaktadır.

İzmire gaza ve İzmirin fethi:

Vaziyetin bu mertebede olduğu anlayan Sahibkiran hazretlerinin dinî hamiyeti galayan eylemiş, ırkî asabiyeti heyecana gelmiş ve hemen harekete karar vermişlerdir.

Emir zade Pir Mehmet Ömer Şeyh ve Emir Şeyh Nurettin ve diğer beylerin hemen bu kal'aya yürümelerini emreylediler. Gidecekler Peygamberin sünneti veçhile ilk önce kabulü İslâm eylemelerini teklif edecekler. eğer kabulü İslâm edecek olurlarsa Sahibkiranın lütfü inayetine mazhar olacak-

larını anlatacaklar. eğer ezeli şekavetleri buna mani olup muvafakat etmezlerse cizye ve haraç kabulünü teklif eyleyecekler, ona da yanaşmazlarsa gaza ve cihat kılıncına iş havale olunacak:

Ferman mucebince İzmire doğru koşan kuvvet ilk önce bir elçi yollayarak mukarrer teklifleri bildirdiler. Vadü tehdidin kâr etmediği anlaşıldı. Bundan haberdâr olan İzmir sahibi Adalara ve Galataya haber yollayarak istimdat eylediği ve bir çok yardımcı ile bir çok erzak ve cephanenin akın eylediği Sahibkırana ulaştırıldı.

Bu haber de ulaşınca cihat ferizasının ifasına isticâl buyuran Sahibkiran ağırlığını Tire şehri yakınındaki dağın eteğine bırakarak hava kış, yağış çok olduğu halde gaza niyetine atlandılar. İzmire doğru yüzlerini çevirdiler. 805 senesi Cemaziyel' evvelinin altıncı Cumartesi günü derya kenarına vardılar. Her tarafa fermanlar gönderdiler. Emir zade Mehmet sultan *İr-n-gar* ordusu ile beraberinde Emir zade Miran şah oğlu Emir zade Ebubekir ve sair ümera Manisadan İzmire yöneldiler.

Ulu sancağın gölgesi bu Hayber misal Hisara düşünce Da-

vul zurna sesleri, gökleri tuttu. Deniz kenarında büyük kahraman ordu başka bir deniz meydana *geti-mişti*. Askerler tekbir ve teh-lil avazeleriyle dinî bir asabiyet ile yüzlerini kal'eye doğru çevirdiler. Karaya bitişik olan kısımda mancınıklarla işe başladı.

Büyük kumandanın iradeleri üzerine şah Melik kahraman adamlarıyla Hisarın deniz tarafındaki alnına karşı bir birine yakın sehpa-kakarak ve üzerlerine tahtalar döşeyerek müstahkem bir köprü vücud getirdiler. Askerler kazdıkları derin metrislerden muharebe ve müdafaaya koyuldular. Kahramanlar önlerinde siperler olduğu halde metrislerden çıkarak Hisarlılara hücum ettiler. Derya tarafından yol kapalı olduğundan hariçten imdat gelmek ve almak ihtimali kalmamıştı.

Bu sırada Manisa kışlağında bulunmakta olan Emir zade Mehmet sultan, Emir zade Miran şah ve başkaca ümera, Emir Şemsettin Abbasın ihtimali sayesinde ağırlıklarla ulaşılar. Emir zade Mehmet sultan ayağı tozuna savaşa atıldı. Bahadır askerleri dilâverlik gösterdi. Bütün orduların birden hücumu emrolununca birden

dehşetli bir savlet oldu. Tümen beyleri, hezare kumandanları her birisi bulunduğu mevkide savaş yangınına parlattılar. Sabahdan akşama, akşamdan sabaha değin iki taraf ta hiç dinlenmedi.

İslâmın hamisi olan gazilerin tekbir naraları göklere çıktı. Oklar, mancınıklar Hisarın duvarlarını parça parça ediyordu. Hisarın üzerinde de anudane bir sebat ile neft şişeleri, mızraklar yağmur gibi iniyordu. Müslümanlarla kâfirlerin yaktığı bu savaş yangını üzerine tufanlar gibi yağmur yağmaya başladı. Öyle ki gaziler metrisleri içinde boğulayazmışlardı. Savaşın bu müthiş anlarında Sahibkiran püyük bir metanet ve sekinet içinde kumandasını yapıyor, safları idare ediyordu. Kal'adelenler ve neftçiler Hisarın muhtelif yerden temelini kazarak neftte batırılmış odunlarla bu delikleri doldurarak ateşe verdiler. Bu müthiş yangın kal'a burçlarını üzerindeki muharipierle yere serdi. Bir çok düşman bu yıkıklar arasında öldü. Bunun üzerine asker bu gediklerden şehre dalarak kal'ayı zabta muvaffak oldu, bu büyük bir bayramdı. Onun şerefine ele geçenler bütün kurban edildi.

Kaçanların bir çoğu boğulmuş, pek azı gemilerle uzaklaşa bilmişti. Ferman mucibince göklerle boy ölçen kal'a yerle bir oldu. Taşı molozu denize döküldü. Bundan sonra bazı fiirenkler göke tabir edilen erzak ve imdat dolu gemilerle Hisara yanaşmışlardı. Hisarı yerle beraber görünce şaşmışlardı. Sahibkiran emrile mancınıklar gemilere doğru bir takım kelleler attı. Bu kellelerin bazıları gemilerin içine düşünce vaziyeti anlayan gemiler gerisin geriye çekilüp gitti. Mevkibi hümayunun buraya muvasalatıyla zafer günü arasında ancak iki hafta geçmişti. Herkesin şaştığı bu kudrete karşı Yıldırım Bayazıt te parmağını ısırıldı.

Yıldırım Bayazıt oğullarından: Elçilerin gelmesi:

Bundan önce söylenildiği üzere Çelebi Süleyman tarafından şeyh Ramazan ilçilikle gelmiş, geri dönmüştü. Tekrar geldi. Bir çok atlar ve sair hayvanlarla nefis kumaşlar, külli yetli filori peşkeş olarak takdim etti. Kemali huşu ve niyaz ile madamki yıldırım Bayezidin günahları üzerine af kalemi çekilmesine şahane inayetleri lâıyk görüldü: Onun büyükb oğlu ve dergâhının k e m t e r kulu hakkında da cihana şamil

olan şefkat ve merhametinin bir zerresini ihsan buyurmalısınız. maaliindeki tazarrular üzerine Sahibkiran al damgalı yerliği ile Süleyman çelebiye karşı Yaka hükümetini ihsan buyurdular. Sefire altın eğerli mukemmel bir at ile hil'atlar bahşeylediler. Süleyman çelebiye de hil'atlar, altın külâh ve kemer yolladılar.

Yine bu sırada kardeşi İsa çelebi tarafından da Kutbüddin adında bir elçi hilâfet eşğine yüz sürdü. Bir çok takdimelerle Şehzadenin ubudiyetini arz eyledi. Hiç bir kimseyi mahrum etmiyen muallâ dergâhın o da iltifat ve nuvazişlerine nail oldu.

Emir zade Mehmet sultanın İzmire bir günlük mesafede ve derya kenarında bulunan Fuçaya gitmesi irade buyuruldu. Bir çok Efrenc bu hisara birikmiş ve sığınmış bulunuyordu.

Şehzade ferman muktezası olarak bu kal'anın yakınlarına ulaşarak muzaffer bayrağıyla oralarını nurlandırınca hiç kimse de mukavemete takat olmadığından hemen kal'a ileri gelenleri büyük bir huzu ve meskenet ile şehzadenin huzurua gelerek cizye vermeğe hazır olduklarını ve âmana lâıyk görülmelerini arzeylediler. Şehzade cizyelerini

tespit ederek hemen gönderdiği adamlar vasıtasıyla tahsiline mübaderet eylediler. Ferman muktezasınca maiyetleriyle birlikte manısa kışlağına döndüler.

— Sahibkiranın İzmirden avdetleri :

Gâvur İzmirin teshirinden sonra Sahibkiran şefkat ve merhametlerini müslüman İzmir halkına tevcih buyurdular. Hil'atlar ve ihsanlarla onların kadirlerini göklere çıkardılar. Cübbe, ok, kılıç, mızrak ve saire ile onları teçhiz ettiler. Bu suretle onları her suretle müdafaaya müheyya kıldılar. Ayrıca kal'alarının da mukemmel surette tamir ve islâh ettirdiler.

İslâm ülkesinin şirk ve küfürden tamamiyle tathir ve tahlisini müteakip İzmirden müfarekat buyurarak karargâha avdet ettiler. İnfikâklerini müteakip Ayasluk sahrasına şeref verdikleri sırada Engürüden Çapkuna gitmiş olan Emir Süleyman şah Karaağaçta Emir zade şah Ruha mülâki olmuştu. Yalnızca Sahibkırana yüz sürmeğe koşup gelmiş, etek öptükten sonra tekrar şehzadeye mülâki olmak üzere dönmüştür.

Sakız ceziresi sahibi büyük Sahibkiranın azemeti şanını duyunca hesapsız mal ve hediye-

lerle son derece dilbaz bir elçisini hakipaye göndermişti.

Bütün dünya gibi o da Sahibkırının köleleri arasına katılmak, cizye gûzar olmak saadetini istiyordu. Peşkeşleri kabul edilerek cizyegûzarlığı muvafık görülmüş, husrevane muamelelerle elçisi iade edilmiştir.

Sahibkırın Ayasluktan saadet ve ikbal ile hareket buyurdular *Tonguzlukta* haymegâhlarına geldiler. Emir zade Mehmet sultan kışlakları olan Manisadan çıkmışlardı. Alaşehir yoliyle ve bazı mahdut zevat ile gelip mülâki oldular *Cuvangar* askeriyle Engürüye doğru gitmesi ve Kayseriyede orduya ulaşması emreolundu. Şehzade, askerleri irişinceye değin *Tonguzlukta* tevakkuf eyledi. Sahibkırın oradan hareketle Sultan hisarına tevççüh buyurdular. Çitaklardan bir cemaat oradaki dağlardan birisine tahassun eylemişlerdi. Ferman müktezasınca hepsi de kılınçtan geçilirdi. Yakup çelebi ki Yıldırım'dan kaçarak Şama varmış, Sahibkırının Şamlılara zaferi esnasında rikâbı hümayuna intisap eylemişti. Atifet ve merhametleri eseri olarak Küttahyayı, Tonguzluğu kara şehi ve Germeyan ulusunu yerlîğlerle tekrar ona tefviz buyurdu, ayrıca hilâtlar ihisan eyledi. (bu gün Ya-

kup bey vefat eylemiş, yerine oğlu Mehmet gelmiştir. Müellif) Sancak Uluborluya yürüdü, oraya yaklaştıkları anda Emir zade şah ruh kışlaklarından hareketle mevkiye ulaştı. Uluborlu kal'asının fethine memur oldular. Hemen bu emir infaz edildi. Bu sırada (İclâlülislâm) bir ok isabetiyle ölmüştü. Bunun için kal'adaki erkeklerin katlinden sonra kadın ve çocukları esir edildi. Kal'a da hâk ile yeksan oldu.

Eğirdir ve Nis kal'esinin fetahi :

Hamit vilâyetinde büyük bir göl vardı, Tülü yirmi, arzı dört farsah idi. Suyu tatlı idi. Bir kaç büyükçe ırmak buraya dökülüp bir taraftan çıkardı. Etrafı bağlar, bostanlar, ve ekinliklerle dolu idi. Suyun kenarında taştan bir şhir yükselirdi. Eğirdir, diye meshürdu, Şehrin üç tarafı su ile çevrilmiş, bir tarafı da dağa ulaşmıştı. Tarihler buna Felekabad demekte idi.

Bu gölün içinde şehre yakın iki adacık vardı. Birisine Gülistan, birisine (Nis) derlerdi. Büyükcesi olan (Nis)in kal'ası, bağları imaretleri vardır. Bu taraf halkı bütün mallarını, servetini ve kıymetli eşyasını muhafaza için oraya yığmıştı. Burada dikkatle muhafaza edilirdi. O havali halkından bir çok kimseler de

buraya sığınmıştı. Her taraftan mahfuz olması dolayısıyla orada emniyetle yaşıyorlardı. Bu malûmat Sahipkırana arz edilince kal'anın teshirini irade buyurdular. Ağırıkları Akşehre yönelttiler Yıldırım Bayezit hastalanmıştı. Sahibkırın Hüsrevane lütuflarda bulunarak kendisine tedavi için hazık tabiblerden Şirazlı Mevlâna İzzeddin ve Mevlâna Celâleddin Arab gibi bazı zevti terfik buyurdu. Ağırılık ile Yıldırım da Akşehre doğru yola çıktı. Orada tedavisine çalışılacaktı. Mevkip te Uluborludan hareket ederek ılgarla 805 yılının on yedinci Recebine müsadif Cumartesi günü sabahleyin Eğirdire muvazalet eyledi. Yarın-dası gün Emir zade şah Ruh, Emir zade EbuBekir, emir İskender, sultan Hüseyin, emir şeyh Nureddin, emir şah Melik, Ali sultan, Tavacı, emir Sevinçik ve başka ümera ve kahramanlar dağ tarafından Hisarın önüne yürüdüler. Bazıları kal'a kapusuna hücum eylediler. Her taraftan cenge girildi, az zaman içinde asker Hisara girerek bir çok muhalifleri tamamen öldürdü. Halkın bazısı can korkusuyla kayıklara atlıyarak (Nis) e iltica ettiler. Ferman mucebince ahşaptan ve deriden gemiler yapılarak üzerine mancınıklar

bağlanarak denize açıldılar. Bütün şehzadeler ve ümera Nise tevççüh eylediler, etrafını çevirdiler. Davullarla, nümayişlerle oralarını çınlattılar. Kal'a halkı bu dehşet karşısında şaşırılmıştı. Kal'anın ileri gelenlerinden Şeyh baba adında canından elini yıkamış birisi kal'adan çıkageldi. Şehzadelerin ayağına kapandı.

Sahibkırının huzurlarına getiriliyece tazarru ve niyazlarda bulunarak kal'a halkı in âman diledi. Padişahın affına lâıyk görölerek kendisi bir yere kondu-ruldu. Ordu Nisi zabt ederek orada iddihar edilmiş olan bütün mal ve menal nakledildi. Ferman mucebince askere tevzi olundu.

İştice du esnada idi ki emir zade Mehmet Sultanın yanından Mübeşşer oğlu koşup geldi. Şehzabenin hastalığını arzetti. Sahipkırın pek çok müte, essir oldular, ağlamağa başladılar. Derhal emir Ayanî segirdimle gönderdi, Şehzadenin sıhhatinden sür, atle haber istiyordu. Sahipkırın mevkidi ile *cuvangar* asheri, emir zade Şah ruhun askerleri burada birbirine mülâki olmuşlardı. şehzade Şölen ve toy merasimi yaptı. Peşkeşler takdim eyledi. Sultan Hüseyin ve emir Süley-

man Şah da hürmetlerini arz Eylediler.

Yine bu sırada Emir Mahmud karaman Konyadan dergâhi Alempenaha gelmişti.

âman malı olarak armeğan ve Takdime olarak dir çok nakit, ku-
maş, At ve saire arzu takdim ey-
ledi.

Öyle ki bu takdimeler Memlek-
etin kudret ve vüsatinden çok
fazla idi Padşahın şafkati eseri
olarak kendisi yıldırım Bayazi-
din zincirinden tahlis edilmi-
şti.

Babasının makamı fazlasıyla
ona İhsan buyurulmuştu.

Sancak buradan da saadet ve
İkbal ile yola çıktı.

Kayseri sait yıldırım Bayazidin
ve Şekzadei âlimekân emir zade
Mekmet Sultanın Vefatları

805 Senesi şabânın on dördüncü
Perşembe günü yıldırım Bayazi-
din Akşehirde eceli mevudiyle
Hunnakı sadırdan irtihal eylediği
Haberi geldi.

Sahipkıran bu haber üzerine son
derece Müteallim olarak mübar-
ek gözlerinden yaşlar yağdırdı.
(İnnalillâhi ve İnna ileyhi raciun)
Ayeti dilinden aktı.

Sahibkıranın yüksek himmet-
leri, âli niyeleri başka idi: A-
nadolu mes'elesi tamamen hal-
ledikten sonra bütün şehirlerini
kal'alarını Yıldırıma teslim ey-

lemek, ve ona gerek bu ülkenin
muhafasında ve gerek küffar
ile olan cihatlarda azim yar-
dımlarda bulunmak emeli idi.
Takdir kaleminin hükmü insan
tedbirinin fevkindedir. Zavallı
Yıldırımın ömrü vefa etmiyerek
hayat tomarı birden bürölüp
bükülkü.

Sahibkıran Akşehir hududu-
na gelmişlerdi. Emir zade Meh-
met sultanın yanından dânehoca
gelmiş, tabib ferecin şehzadeye
müs'hil verdiğini ve müfit olma-
yarak tabiatın buharı dimağa
vurduğunu ve bu yüzden has-
tada sar'a başladığını arzyle-
miştir. Dânehoca çifte atla
geri çevrildi. Ne kadar mümkün-
se o kadar çabuk haber bekle-
niyordu. Zati hümayunları da
saadetü ikbal ile Akşehre na-
zil oldular. Atifet ve merhame-
tleri saikasıyla Yıldırımın ailesi
efradının gönüllerini almak için
türlü nüvazişlerde bulundular.
Yeniden elbiseler ve saire ihsan
buyurdu. Musa çelebiye hususi
hil'atler, murassa kemer ve kı-
lıçlar ve tirkeşler ihsan eyledi.
Ayrıca yüz soy at bağışladılar.
Mahmut Hayranî türbesine def-
nedilmiş olan babasının cenaze-
sini müzeyyen mahfe ile ve şa-
hane tören ile Bursaya götürüp
orada yaptırdığı türbeye gömül-
mesini emreylediler:

Sahibkıran ağırlığı bırak-
arak Akşehirden hareketle Emir
zade sultan Mehmedin olduğu
yere yöneldiler.

Turgutluların tecavüzü ve
terhipleri

Durgut türkmenlerinin bey-
leri olan Hızır bey ile İbrahim
bey itaat yolunu bırakıp dağa
çıkışlardı. Sahibkıranın yolu
bu dağın eteğinden geçiyordu.
Bunların derdesti için irade bu-
yurdular Daha henüz güneş do-
guyordu. Bir çokları öldürülmüş,
bir çokları da uzaklara kaçırıl-
mıştı. Bütün malları, atları, de-
veleri, koyunları, sığırları yağ-
malandı. Kadın ve çocukları tut-
sak edildi. Turgutlular bu su-
retle âleme ibret oldular. Ayın
on altıncı Cumartesi günü Devlet
Hacei İlci Buğa gelmiş, şehzadenin
hastalığı şiddetlendiğini bildir-
miştir. Sahibkıran sür'atle gide-
rek hastanın yastığı ucuna iriş-
tiler. O sırada hasta artık söz
söyliyecek bir halde bulu-
nuyordu. Sahipkıran büyük bir
ye'se düştüler. Hemen o gün
mahfe içinde ilerlediler, Karahi-
sara üç lonak bir mesafeye ge-
lindiği sırada namdar şehzade
rahmeti Perverdigâra kavuştu.
Bu vak'a 805 yılının on sekiz
Şaban Pazartesi günü idi. Ko-
yun belinde güneş Balık burcu-
nun son kertesinde bulunuyor-

du. Şehzade tam yirmi dokuz
yaşlarında idi.

İnsanların oğlu ve torularna
karşı tabii meyli malumdur.
Peygamber veletlerimiz keped-
lerimizdir buyurduğu gibi.
Sahibkıran Şehzadenin ölümü do-
layısıyla sabrû karısını yitirdiler.
Saltanat mevkiinden çekilerek
yas ve matem ayine girdiler.
Ümera ve âyan ve bütüü asker
Ordudaki kadınlar erkekler baş-
tan başa siyahlar giydiler.
Boyunlarına Palaspareler ve
keçeler geçirdiler. Başlarına
topraklar, göğüsle rine taşlar
koydular. Yatakların samandan
ve küld en yaptılar. Ahü
enin ve fiğanlar göklere
çıkıyor, kanlı yaşlar içinde yüz-
üyorlardı.

Hususile Şehzadenin hara-
minde bir hüznün ve elem tufanı
kaynayordu. Sahipkıranın emir-
leriyle Şehzadenin cenazesi bir
mahfeye hondu, başlarında
İlyas Hoca, şeyh Ali behadır.
Emir iyan, dana hoca'devlet
hacei İlci buğa, Mübeşşer oğlu
Ümnet Veysel, şir avul göktaş, or-
du Şah hepsi de ikişer atlı olm-
ak üzere ve maiyetlerinde ayrıca
iki yüz süvariyle yola çıktılar.

Avnike ulaşıldıklarında Veys-
el ve ordu Şah orada Şehzade
için yeni bir tabut hazırlayarak

içine koyacaklar ve doğruca götürüp Sultaniyede Peyganber kaydarun mezarı yanında emanet

bırakacaklardı. Oradan semer kande götürülecekti. Başkaları mahfenin, mihli fakat boş bir tabut ile avnikte kalacaklardı. Bunların hareketinden sonra karargâha avdet buyurdular. Biraz sonra oradan hâreket olundu. Bütüü ordu matem elbisesi giymişti, hiç bir kimse ata binemeyordu. Şabah akşam durma yup ahü enine devam ediyorlardı. Bir kaç konak geçtikten sonra ümera sahipkırının önünde diz çökerek ordunun baştanbaşa Cenk halından çıkararak matem elbisesine bürünmesi felaketi mucip neticeler verebileceğini arzylediler.

sahipkırın bu endişeyi haklı bnlarak ordunun hali tabiiye girmesine emir verdiler, Bütün ordu halkı yas elbiselerini çıkardı.

Mısır elçilerinin ulaşması

Sahipkırının elçileri mısıra vardıklarında hükümdar melik nasır fereç bin berkuk idi.

Rumun başına gelenleri yıldırım Bayazıt macerasını duymuş Sahipkırının Şeyket ve aza-

metine boyun kesmekten başka bir çare olmadığını anlamıştı.

Babasının, iletmişin iade hususundaki savsaklığından pişmanlık hissediyordu. Devlet u-lularını toplattı, iletmiş hapisten çıkararak toplantıya onu da çağdı, ve son derecede tazimlerde bulunarak özürler diledi. Sikke ve hutbenin bütün Mısır ve Şamda Sahibkırın adına tezyinedilmesini buyurdu. İletmiş şefaatchi yaparak iki elçisile Sahibkırının barigâhına gitmek üzere yola çıkardı. Hey'et otağa ulaştıklarında hesapsız nakit, bir çok mücevherat ile İskenderiye kumaşları Mısır kılıçları, son derece kıymetli atlar ve saire peşkeş olarak takdim ettiler. İletmiş Mısırın ubudiyetini arz ve izah eyledi. Ferecin ricaları Sahibkırın tarafından kabule şayan görülmüş, mademki kendisi henüz masum bir gençtir, ona baba gibi muamele etmek bizim şanımız icabıdır, bu ahdında sebat gösterdikçe bizden daima yardım görecektir buyurdular. Ferece; taç, şahane hil'at irsalile makamını takviye ve teyit eylediler.

Kara Tatar üzerine ilgar edilmesi ferman buyuruldu:

Mengu Kaan Hulâkü hanı İrana gönderdikleri zaman bu

Kara Tarar ordusu meyanında idi. Hulâkü Tebrizde yerleşince şirretlerinden dolayı bunları Rum ve Şam hudutlarına göçürttü. Ebu Sait Bahadır hanın ölümünden sonra İranda ferman sahibi bir padişah kalmadı. Bunlar serkeşliğe başladılar. Elli iki parça olmuşlardı. Her birisi bir yeri kendisine yurt edindi.

Kadi Bürhanüddinin ölümü üzerine Yıldırım Bayazıt Sivas ve nahiyelerine sahip olunca bunları da Ruma getirdi. Kendilerine ülkesinde yer verdi. Burada haraç ve saire vermediklerinden hepsi de son derece zengin oldu. Sahibkırın hazretleri bunları nakl ederek yerleştirmeyi düşündü. Başlarını davet ederek hepsine hil'atler, altın kılıç ve kemerler verdi. Bir çok lütuf ve iltifatlarla, vaatler ve adaklarla onları tatmin eyledi. Hepside candan itaat ve inkiyat eyleyerek yurtlarında emniyetle sakin oldular. Mısır elçilerinin ulaştığı mahalde Sahibkırın üç gün ikamet buyurdu. Şehzadelerle, erkân ve ümera ile bir çangı akdeylediler. Kara Tatarın Maverâünnehre göçürülmesine karar verildi. Mevcutları otuz kırk bin hane halkı idi Şehzade ve Noyenlerinden her birinin birer tarafa gitmesini ve hiç kimsenin dışa-

rı çıkmasına müsaade edilmesini emir buyurdu. Son derece ihtiyat ile hareket edecekler, hiç birisinin burnu bile kanamayacaktı. Bu buyruk iktizasınca Emir Cihan şah ev başkaca Bırangar ümerası ve emir zade Mehmet sultan Tokat ve Amasya tarafına yürüyeler.

Emir Süleyman şah Cüvanger askerinin bir kısmı ile Kayseri ve Sivas üzerine gideler. Ondan sonra sancak Avni Bari ile ilgar ederek Amasya sahrasında ve Kayseri top- raklarında bulunan Kara Tatar üzerine yürüdü. Emir zade şah Ruh ve sultan Hüseyin ağır kuvvetlerle bunları tutmağa memur oldular. Hiç bir kimse dışarı bırakılmıyacaktı.

Ulu mevkip merhaleler katederek Kırşehir köprüsünden geçmiş ve onlara ulaşmıştır. Birisini yollayarak Kara Tatarın kalantörlerini istedi. O sırada başbuğları Ahi Türk ile Mürüvvet idi. Otağa koşup geldiler. Yer öpmek şerefine nail olduklarında kendilerine iltifatlar edilmiş, değerli hil'atlar gönderilmiş, altın kemerler kuşatılmıştır. Bu suretle emniyet ve itminan bahş edildikten sonra aht ve kasemlerle kendilerine buyurdular ki:

Hakkınızda şöyle düşünüyorum: Uzun zamanlar atalarınız Turan padişahlarına tabi idi. Asıl ve eski memleketleri orası idi. Nasılsa oralarını terkederek gurbet âlemine düsmüşlerdir. Şimdi hamdolsun her iki memleket bir olmuş, hepsi de bizim fermanımız altına geçmiştir. Şimdi siz fırsatı ganimet bilerek oğullarınızla, çocuklarınızla, bütün sürülerinizle birden buradan ordu ile göç ederek asıl yurdunuza gitmelisiniz, bizim adalet ve merhametimizin gölgesinde refah ve feragat ile yaşamalısınız.

Beyler cevaben sizin yüksek fermanınıza tabii ve sizin himayenizde yuvarlanmak en büyük seadetimizdir dediler.

Sahibkırının fermanı üzerine bunlar bölük bölük Tümen ümerasına teslim ve taksim edildiler. Bütün mallarıyla, sürüleriyle göç eylediler. Ayrıca hiç kimsenin tek davar ve koyun satın almamasına yerliğ sadır oldu. Bu suretle hafifliyerek firar hevesine düşmemeleri temin edildi.

Sahibkırın hazretlerinin Rum diyarından dönüşleri:

Sahibkırın Rum kaziyesinden tamamen fariğ olmuş, memleket enine boyuna kendisine arzı itaat eylemişti. Bir yıldan

az bir zamanda hiç bir hükümdarın, Kayser ve kisraların hatırlarına bile getiremedikleri azim işler olup bitmişti. Artık mevkibi hümayun teyidi ilâhi ile geriye dönüyordu. Asker mansur, ganaim mevfur, muvafıklar mesrur, muhalifler makhur idi. Sultaniyeye ferman irsal buyurdular. Haremi hümayun erkânı serayı melik hanın, Tümen ağa, çulban Melik ağa Şehzadei Sait Mehmet Sultanın anası ve sair ağayan ve oğulları oradan hareket eylesinler (أرك) kalası hududuna yürüyüp gelsinler.

Sahibkırın busuretle kayseriye ulaşmışlardı. ahali ve kalan torlar cehalet dolayısıyla dağılmışlardı. kovuklara saklanmışlardı. Ali Tavacı bir kuvvetle üzerlerine gitti. korkudan müdafaya teşebbüs ettiler. Muharebe başladı. Ali Sultan bir delikten bakıyordu. ansızın bir ok isabet ederek öldü. Askerbunları birer birer derdest ederek Ali Sultanın biraderi Mehmet hepsini İntikam kılıcından geçirdi. Sıncak buradan da saadette yola koyuldu. Sivası geçtikleri sırada kara Osmana memleketine gitmek için müsaade buyruldu. buradan yürünerek Erzincan sahrasına ulaşıldı. Tahirten peşkeşlerle hizmete koştu. oradan ge-

çildi. bir iki konak gittikten sonra Tahirtene ağır hilatler ihسانیyle ruhsat verildi.

Hazeratı âliyatın gelmekte olduklarını müjdeliyenler tekrar geri gönderildiler. oğulların daha süratle gelmelerini söyleyeceklerdi. Erzeni rum mübarek kudumlarıyla şereflendiği anda Emir zade uluğ bey, Emir zade İbrahim Sultan'Emir zade Meh-

met Cihangir, emir zade icil Emir zade sadvakkas ulaşılar.

Sahibkırın şefkatle hepsini birer birer kucakladı, hepsinin gözlerinde necabet Nuru, ümit yıldızı parlayordu. lâkin Emir zade Mehmet cihangir ile Emir zade Sad vakkas babalarının ölümü cerahatini tazelediler. Mevkip pir göz yaşı tufanına nğradı.

C A M İ Ü D D Ü V E L E G Ö R E

K A R A M A N L I L A R

H. F E H M İ T U R G A L

Karamanlılar Selçuk Devletinin yıkılmasile Anadoluda ortaya çıkan ve tarih dilinde Tevaifi Mülûk denilen devletçikler sürüsünden birisidir. Karamanlılar Selçuklulardan kopan dalların en önemlisi ve en büyüğü ve bu sebeple en uzun ömürlüsüdür.

Karamanlıların Başlaması :

Karamanlıların başlayışı İbni Bibi'de şöyle geçmektedir.

Alâeddin Keykubad 625 yılında Ermeni sınırında bulunan Ermenağı Ermenilerin elinden alınca Türkmen boylarından bir kaçını oralara göçürüp yerleştirdi. Bunlar sınırların bekçileri oluyordu. Büyük Beylerinden Lâla Kamareddini oralara vali yaptı. Bunun için bu yerlere ilk zamanlar da Kamareddin ili denilirken halk bu sözü bozarak Karaman ili dediler. Buraya yerleştirilen Türkmenler arasında odunculuk yapan birisi vardı. Lârende ye odun götürüp satar, böylece çoluğunu çocuğunu geçindirirdi. Bu adamın adı Nure Sofu idi. İki de oğlu vardı. Birine Karaman, birisine Bunsuz deniyordu. Moğolların salgını üzerine Selçuklular arıklayınca Karaman; kardeşi Bunsuz'la bir takım başı bozukları başına toplayarak kervanları vurmağa başladı. Yolları kesiyor,

köylerde, kasabalarda yağmalar yapıyordu. [1]

Git gide kalınlıştı. Köy dehkanlarını hırpalamağa başladı. Kılınç Arslan 655 yılında kardeşi İzzeddin Keykâvusü ülkeden çıkarıp başlı başına devlet sandalyasına oturunca Karamanla kardaşını bir takım adaklarla ve vaidlerle kendi tarafına çekti. Ona Ermenağı verdi. Artık oraların sahibi ve beyi olmuştu. İşte bundan sonradır ki buralara Karaman eli denmeğe başladı. Kardeşi Bunsuz'u da kendisine imrahur nasbeyledi. Bir deyişe göre Bunsuz hükümdarın candarları sırasına geçti. Her ikisi de böylece Selçuk devletinin büyük beyleri dizisine girdiler. Ancak Karaman kan dökücü, katı yürekli bir adamdı. Bundan sonra da eski huyunu bırakmadı. Hükümdar bunları cezalandırmak istedi. Her ikisini birden gözüne kestiremiyordu. İlk yanında bulunan kardaşını yakalatmayı düşündü. Karamanın bundan dolayı bütün bütün ayaklanacağını da biliyordu. Sarp ve çetin geçitler ve yollar hep elindeydi. Bir kolayını bekliyerek her ikisinin de dizginlerini bıraktı. 660 yılında Karaman öldü. Hükümdar tam sırasındır diyerek Bunsuz'u ve bütün büyük oğullarını tutturup Konya yakınındaki Gevale kalesinde hapsedtirdi [2].

Muinüddin Parvane Selçuk devletini büsbütün eline alması üzerine hepsini de hapisten çıkarttı. Babalarının yerlerine gelerek onun yolunu tuttular. Yine yolları kesme, karışıklıklar çıkarmağa başladılar. Köylere şehir-

[1] Hususi mahiyette bir Karaman tarihi olan bu parça hakikatte Osmanlıların menfaat ve siyasetine uygun olarak yazılmış Osmanlı tarihinden toplanmış sahifelerdir. Bunun için Selçuk Devletinin varisliği davasında bulunan, bıraktığı medeni eserlerle buna liyakatini isbat etmiş olan bu aile daima bu sahifelerde bir âsi olmak üzere geçmektedir. Yolları kesiyordu demek, kervanlardan gümrük alıyordu, şehirleri, kasabaları talanlayordu demek te vergi tarheyliyordu demekten başka bir şey değildir.

[2] Gevale kalesi.

lere, ağırlık veriyorlardı. Anadolu'da şeref fitnessi kopunca onun başına üşüştüler [1]. Şeref kendilerine Ermenakı verdi.

Birlikte hükümdara karşı durdular. Şeref öldürülünce Muinüddin pervane Karamanlılar üzerine asker yolladı. Dar bir geçidde hükümet askeri bozuldu. Bütün askerin kereçleri ve ağırlıkları Karamanlıların eline geçti. Böylece kuvvetlendiklerinden zorbalıkları o derece de arttı. Karaman'ın büyük oğlu Mehmet beyi başlarına geçirdiler. İleride geleceği gibi işleri büyümüş, önemlenmişti. İbni Bibi karamanlıların doğuşu hakkında bu kadar bilgi verebilmiştir.

Cenabî, tarihinde başka türlü yazıyor. Şöyle ki:

Karamanlıların dedeleri Nure Sofu adında birisi idi. Aslında Ermeni iken sonraları Müslüman oldu. Dervişliğe girdi. Keykubad'ın oğlu öldürdüğü Baba İlyas a hizmet eyledi (2). Onun dervişlerinden birisi oldu. Daha

[1] Hatır Oğlu Şerefeddin Mısır ve Şam hükümdarı Baybersten alacağı kuvvetle Moğolların hakkından geleceğini gözüne kestirmişti. Kardeşi Ziyaeddin bu maksatla Şama gönderilmişti. Anadolu hükümet adamlarının İlhan katında bulunmasından istifade etmek arzusile harekâta acele etmişti. Nihayet mağlub ve maktul oldu. Bu vakadan biraz sonra Baybersin Anadolu'ya gelmesi ittifakın hakikî ve ciddi olduğunu gösterir. Hatır oğlu Ziyaeddinin Elbûstan harbine Moğollar aleyhine iştiraki ve şehadeti de bunu teyit eyler.

[2] — Camiüddüvel sahibi Selçuklar kısmında Babailer hareketini Baba İshak adına hasretmektedir. Baba İlyas'tan hiç bahs bile etmez. Bir takım tarihçiler her ikisinden de bahse derse de hurucu Baba İshak'a atfederler. Cenabî tarihi Baba İlyas'ın yalnız kıyamından bahsetmiyor, aynı zamanda öldürüldüğüne de kail bulunuyor. Bu fikirde olanların en mühimmi Edirne Selimiye kütüphanesinde Badi Efendi kitapları arasında bulunan Selçukname sahibidir. Bu eserdeki satırları buraya aynen nakletmeyi faydalı buluyoruz:

"638 Yılında Amasya'da bir Türkmen zahir oldu. Nübüvvet davası kıldı. Hile ile bazı adamlar topladı. Sofu kıyafetli İshak adında bir kimse var idi. Kendisine şekavette yar oldu. Anı Simpat Beldesine gönderdi. (Simpat - şimdi Samsat deniliyor. Hısnımansur kazasında ve Murad suyu kenarındadır.) Varıp ba-

sonra Nure Sofu Konya'ya geldi. Orada dünyadan el çekmiş bir adam olarak tanındı. Halkın bu yüzden gönüllerini kendisine çekti, akıllarını aldı. Onun hakkında bayağı büyük itikatlar peyda oldu, Sultan bile buna kapıldı. Karaman adında bir oğlu vardı. Bu zat Saraya sokuldu. Gittikçe yükselerek bir gün Sultan'ın imrahuru oldu. Nure Sofu Varsaklar arasında otururken ve daha müslüman olmamışken Silifke sahibini elde etmişti. Ona büyük bir sevgi ve saygı besleniyordu. Ara sıra Silfkeye uğrar, günlerce kalır, konuklanırdı. Neden sonra bir gün adamlarila kendisine inananlarla kaleyi bastı ve aldı. Hemen Sultana bildirdi. Sultanın yanında bulunan oğlu Karaman'ın kaleye sahip olmak üzere kendisinin yanına gelmesine müsaade edilmesini rica etti. Sultan Karaman'ı Silifke Beyi yaparak gönderdi. Cihad ve gazaya girişe-

banın davetin izhar ve davasın aşikâr eyledi. Çok kimse ittiba idüp Türkmenden vafir azgınlar içtima etti. Yayaktan başka altı bin atlı cem oldular. Lailahe illallah, Baba Rasulullah, demiyen ile ve kendulere muhalifet eden ile muharebe kıldılar. Hısnımansur'a ve Malatya'ya ve sair olcanipte olan şehirlere varup cengü cidal ve harbü kıtal ettiler. Ol şehirleri davet edüp herbirinde nice gün durdular. Müslümanlardan ve nasaradan kendilerine tabi olmıyanlardan çok kimse kıldılar. Her kim ile uğraşırlarsa sındırdılar. Bu tarikle gezerek Amasya'ya girdiler. Pes Sultan Gıyaseddin bunların üzerine bir bölük asker tertip etti. Sultan Gıyaseddinin yanında bir bölük Frenk Askeri vardı. Anlar ile kendi varup irdiler. Cenk idüp bozup kıldılar. Baba ile İshak'ı esir ve giriftarı zencir ettiler. İkişini de Sultan huzuruna getirdiler ve boyunların urdular.,,

Müneccim Baş Camiüddüvelin Selçuklar kısmında bu savaşı mufassalca zikretmiştir. Baba İlyasın af ve safha uğradığı şüphesizdir. Bu bahis için yazılan yazılar tamamilen toplanarak incelenmek ister. Yeri burası değildir.

Cenabî tarihi: 990 da Halep Kadılgındau munfasıl iken vefat eyliyen Anadolu Mustafa bin Seyyid Hasan tarafından yazılmıştır. Şarkta yazılmış olan genel tarihlerin en güzeli. Bir mukaddime ile seksen bir bab üzerine Arapça olarak yazılmıştır. Kâtip Çelebi fezlekesini bundan meydana getirmiştir.

rek başkaca bir takım kalelerin zaptına memur oldu. Karaman gazalara başladı.

Birtakım yeni yerler de kazanarak Selçuk Sultanını kıvandırdı. Lârendeyi de zaptedince kendisini Beyler beyi yaptı ve kızı ile evlendirdi. Anadolu selçukileri yıkılınca başlı başına hükümdarlığını ilân eyledi. Devlet adamları kendisine boyun kestiler. Çünkü o sıralarda Anadolu beylerinin en kuvvetlisi idi. Konyayı kendisine Başkend yaptı. Niğde, Aksaray, Lârende, Karahisar, Akşehir, Kayseri, Beyşehir, Kırşehir, Seydişehir ve başka yerler onun buyruğu altındaydı. Yalnız Aydın, Menteşe, Saruhan, Hamid, Germiyan onu tanımadılar. Her birisi bulunduğu parçada başlı başına hükmeder oldular. Bir müddet geçtikten sonra Karaman öldü. Ölüm zamanını bize tarih bildirmiyor. Bundan sonra yerinde Alâeddin bin Karaman'ı görüyoruz. Cenabî tarihinin Karamanlıların ilk günleri hakkında verdiği bu bilgi pek açık bir yanıltır. Bana göre doğruya en yakın olanı İbni Bibi'nin yazdıklarıdır. Kendisi Selçuk Devletinin adamlarındandı. İkinci rivayeti de yazışımız Anadolu Tarihçileri arasında çok söylenmiş ve yayılmış olmasındandır.

Tarihçilerimizin en fazıllarından sayılan Âli Künhül-ahbar'ında Karamanlıların başlangıcı dolayısıyla aklın hiç kabul edemeyeceği bir takım şeyler yazmaktadır: Der ki, Gıyaseddin'in öldürülmesi üzerine büsbütün Selçuk Devleti sönünce ileri gelenler bir araya toplanarak Baba İlyas'ın oğlu ve Âşık Paşanın babası olan Muhlis Paşayı Selçuk tahtına geçirdiler. Altı ay sonra Muhlis Paşa kendi kendine tahtı bırakarak yerine Karaman'ı getirdi ve bunu Allahın bir ilhamı olarak yaptığını da söyledi. Karaman bu sırada altı yaşında bulunuyordu. Bu Karaman, Nure Sofinin oğlu idi. Nure Sofu da Muhlis Paşanın babası Baba İlyas'ın devrişlerindendi. Karaman büyüyünce ünü, şanı yükseldi. Osmanlılar bu günlerde Rumelide kâfirlerle cihad ediyorlardı. Karaman bir zaman hükümet

sürdükten sonra öldü. Yerine oğlu Alâeddin geçti. Bu Alâeddin Yıldırım Bayazıd'ın öldürdüğü adamdı. Oğlu Mehmed Timur'un yanına kaçıp kurtuldu.

Karamanlılar hükûmeti :

Başkencileri Konya ve Lârendedir. İlk görünüşleri 679 yılında idi. 884 de söndüler. 205 yıl kadar hüküm sürmüşlerdir. Bunlardan ilk hükümdar ünvanı alan Mehmet bin Karamandır. Ermenağı alması ve Sultanın askerini bozup ağırlıklarını, gereçlerini elde etmesi üzerine başlı başına hükümdarlığını ilân eyledi. Bunun üzerine şan ve şöhreti yükseldi. Türklerden, Türkmenlerden büyük bir kalabalık başına üstü. Kendi kendine ve kendi zuğmunca Sultan oldum diyordu. Ancak halkın buna yatması ve yanaşması güç olduğunu bildiğinden Suğdakta bulunmuş olan ve orada ölen İzzeddin Keykâvüsün oğullarından birisi -yani Gıyaseddin Siyavuş idigini söyliyene ve böylece Sultanlık davasına kalkan birisini de yanına aldı. Selçuk tarihi bu düzme Siyavuşa cimri demektedir. Karaman oğlu Cimrinin Sultanlığını ileri sürdü ve ona biy'at eyledi. Onun adına Devlet işlerini idare ediyordu.

Selçuk Sultanı ve veziri o sırada Anadolu'da bulunuyordu. Muinüddin Pervane Mısır Hükümdarı Baybars ile ilişkisi ve gizlice badaşaklığı ve dirliği vardır diye Moğollar tarafından öldürülünce Selçuk Sultanı Gıyaseddin Keyhüsrev'le vezir Sahib Fahreddin Azerbaycanda bulunan Abaka Han'ın yanında alıkonuldular. (676).

Anadoluda Saltanat naibi Eminüddin Mikâil ile Sahib Fahreddin'in oğulları Nusretüddin Hasan, Tacüddin Hüseyin ve sahil kumandanı Bahaeddin Mehmet vardı. Karaman oğlu Mehmed Bey memleketi boş bulunca fırsat bu fırsattır deyerek ve Düzme Sultanı da yanına alarak Konyaya yürüdü. Bir kaç gün muhasaradan sonra içeriye girdi. Eline geçen emirleri ve beyleri öldürttü. Beraberinde gelen Türkler ve Türkmenler şehri ve

devlet adamlarının evlerini yağmaladılar. Karaman oğlu aynı zamanda Selçuk haznesini de elde etti. Vilâyetlere kendi adamları arasından başbuğlar ve naibler gönderdi. Bundan sonra Çay mevkiinde Sahib'in oğullarını bozup öldürdükten sonra Karahisar'a yürüdü. Günlerce Hisar'ı kuşattıysa da düşüremedi, dönüp Konya'ya geldi.

Biraz sonra Selçuk Sultanı ile Veziri Sahip Fahredin'in büyük bir moğol ordusu ile üzerlerine yürüdüğünü işittiler. Karaman oğlu Mehmet Bey Cimriyi de yanına alarak adamlarile birlikte Konya'dan dışarıya çıktı. Moğollara karşı hazırlamağa gittiklerini işaa eyledi. Karamanlılar şehirden çıkar çıkmaz kadı ileri gelenleri diri kalmış olan devlet adamlarını toplayarak Mehmet Beyin ve Cimrinin şehire dönüp girmelerine karşı koymayı teklif eyledi. Bunun üzerine söz birliği yapıldı ve karşı koymaya karar verildi. Kadı o zaman Fadlı Ermevi idi. Konyalılar bunun üzerine davranarak ilk önce Konyada bırakılmış olan Mehmed Beyin adamlarını birer birer yakalayarak şehirden dışarı çıkardılar. Kale kapılarını pekittiler. Burçlarını onarttılar. Mehmet bey kendilerine haber salarak şehri teslim etmelerini ve aksi halde boğazlaşarak zorla gireceğini bildirdi ve kaleyi zorlamağa başladı. Çetin bir boğazlaşmadan sonra umudunu keserek Hisar'ı kuşatmaktan vaz geçti. Yalnız Kon'yanın yanını, yöresini yakıp yıkarak ve bütün bağ ve bahçelerini mahvederek Ermenak tarafına gitti ve orada zorlu geçid vermez yerlerde barınıp sığındı.

Abaka hanın sahibi divanı cüveyni ile sultanın Anadolu'ya yardım için geldiklerini ve Azerbaycana ulaşmış bulundukları haberi geldi. Mehmet bey sindiği ininden çıkarak askerini toplamağ, fitne ocağını ölçermeğe başladı. Sultan kendi askerlerle Moğollardan mürekkep bir kuvveti Mehmet beyin ne halde olduğunu anlamak üzere karakola çıkarmışlardı. Mehmet bey kardaşları ve amca oğulları ve kahreman yoldaşları yanında olarak

keşfe çıkmıştı. Sarp bir yerde karşılaşarak vuruştular. Mehmet bey bir elinde oku ve yayı, bir elinde mızrağı olduğu halde Moğolların üstüne atıldı. Gözünden vurularak atının terkisinden yere yuvarlandı. Birlikte bulunan kardaşları, amca oğulları ve kahreman adamları hep öldürüldü. Başları Konyada bulunan Sultanın katına götürüldü. Şehirlerde dolaştırıldı. Bu çarpışma 678 yılı içinde oluyordu. Mehmet beyin başka işleri Selçuk tarihini yazdığımız sırada geçmiştir. Mehmet beyin bütün hısımları ile öldüğü zaman yalnız bir küçük oğlu kalmıştır ki adı Mahmut bin Mehmet bin Karamandı.

Mahmud bin Mehmed bin Karaman bu çocuğu Karamanlıların ileri gelenleri büyüttüler. Yetişip gelişince onun etrafına toplandılar. İlk Ermenaki, daha sonrada Anadolu'yu kaplıyan Moğollarla uzun boğuşmalardan sonra Konyayı elde etti. İzzeddin Keykâvüs oğlu Giyaseddin Mes'ud'un ölümüne kadar böyle geçti. (708). Bundan sonra Mahmud tek başına bir Sultan gibi Anadolu'yu karış karış elde etmeye başladı. Moğol Beyleriyle durmayup boğuşuyordu. 719 da bir anlatışa göre 722 de Ebu Said Bahadır Han'ın buyruklarıyla Anadoludaki türredileri sıdırmak için gönderilen Emir Çoban'ın gelişine kadar böylece devam etti. Emir Çobanla Konya yakınlarında boğazlaştılar. Kendisi ve bir çok hısımları öldürüldü. Sağ kalanlar bozğun bir halde kaçtılar. Eski memleketleri olan Ermenak'e giderek zorlu yerlere sığındılar. Emir Çoban Konyayı, Lârendeyi, Aksaray ve başkaca Karamanlıların eline geçmiş olan yerleri hep geri aldı.

Anadolu işini yoluna koyduktan sonara tekrar Ebu Said Bahadır Han'ın yanına döndü. Oğlu Timur Taş'ta yanında bulunuyordu. Timurtaş daha önce valisi bulunduğu Anadolu Parçası üzerinde istiklâl davasına kalkışmıştı. Babası İlhanın katına gelerek suçu bağışlandı, yine Anadolu'ya gönderildi. Mahmud Bey öldüğü zaman Yahşi Bey adında bir oğlan bıraktı.

Yahşi Bey bin Mahmud Bey bin Mehmet bin Karaman :

Karamanlılar Yahşi Beyi Ermenak ve yülerinde başlı başına hakim olarak tanıdılar. Yahşi Bey Çobanlıların işleri bozuluncuya değin Emir Çoban Oğlu Timurtaş'a boyun kesti. Emir Çoban'ın öldürülmesi üzerine oğlu Timurtaş; Ebu Said'in hışmından korkarak kaçıp Mısır'a ulaştı. Çobanlılar sırasında bu bahisler uzunca geçmiştir. Anadolu yine boşalmış demektir. Yahşi Bey fırsatı kaçırmıyarak ilk önce giderek Konyayı ele geçirdi. Orasını kendisine Başkend edindi. Daha sonra bir çok Anadolu şehirlerini de zaptettiler. Artık kendisini tanıtarak rahat etti. Selçukların yok olması Moğolların sıkıştırılması üzerine Anadolu'nun ötesinde berisinde dinelen ve bulundukları yerlere sahip olmak isteyenlerle de boğuştu. Çoğunu sıdırdı. Osman oğulları bermutad Rumelide cihad ve gaza ediyorlardı. Yahşi Bey hükümetinin başında uzun müddet kaldıktan sonra öldü. Yerine Oğlu Alâeddin geçti.

Alâeddin Bey İbni Yahşi Bey ibni Mahmud Bey İbni Mehmed Bey İbni Karaman :

Bu da ömrü oldukça muhalliflerle döğüşerek öldü. Yerine oğlu Ali Bey geldi, Osman Oğullarının devleti yücelmişti. Ali Bey Osmanlılarla dünürlük ve hısımlık peyda ederek orununu kuvvetlendirmek istedi ve birinci Murad'ın kızını alarak 778 senesinde Osmanlıların güveyesi oldu. Artık iki taraf birbirleriyle akraba olmuşlardı. Bu yüzden Karaman Oğlunun mevkii de yükseldi. Yanında, yüresinde bulunan hükümetler kendisine sardılmaktan çekinmeye başladı. Ancak kendisi allak, zalim, fırsat düşkünü bir adamdı. Babalarının yolunda gitmekten onların türelerine uymaktan vaz geçmiyordu. 787 yılında Gazi Murad'ın gazalarla uğraştığı bir sırada büyükçe bir kuvvetle Sultan Murad'ın Hamid ili sahibi Hüseyin Beyden satın aldığı Beyşehir, Yalvaç, Karaağaç

ve Isparta üzerine atıldı. Sultan Murad bunu haber alınca gazasını bırakarak askerinin başında 788 yılı içinde Karamanlılar üzerine yürüdü.

Ali Bey de kalıntı Moğollarla, Türkmenlerle, Varsak ve Turgudlarla, samgarlı (1) ve Bayburtlarla anlaşup onlardan biriktirdiği mühim bir kuvvetle kendisini Konyanın dışında karşıladı. Ali beyin ordusu bozuldu, birçokları kılıçtan geçti, kendisi kaçabilen askerlerle kurtulup Konya Kalesine sığındı, Osmanlılar Karamanlıların bütün ağırlık ve gereçlerini elde ettiler. Bundan sonra kale çevrildi. Biraz sıkıştırılınca amana düştüler. Sultan kızı olan karısını bir takım âlimlerle birlikte Sultana göndererek af diledi. Bir daha böyle hareketlerde bulunmayacağına dair kalın andlarda bulundu. Ancak içi tışı, allaklık ve kancıklıkla yuğrulmuş idi. Daima bir fırsat bekliyordu. Sultan Murad'ın 792 de Kosovada şehid olmasını ve yerine Yıldırım'ın geçmesini fırsat sayarak Saruhan, Menteşe, Aydın Beylerine de haber yolluyarak

[1] Samgarlı taifesi, Samgar Nüvin İlhanlılar tarafından Anadolu'ya gönderilmiş bir Moğol kumandanıdır. Abakahan zamanındanberi Anadolu'da bulunduğunu anlıyoruz. Kapçak hanının dul kalan karısı Urbay hatun Sivas valisi Tuluntay'ın oğlunun Mısır'daki hapsinden kurtarmak için alınacak tedbirlere müsaade edilmek üzere Abaka nezdinde şefaatte bulunduğundan Anadolu'da bulunmakta olan Samgar'a muracaat eylemeleri emrolunmuştur. Sultan Veled'in kendisi için Farsça bir kaside yazdığını da biliyoruz. Bu Farsça manzume nekaratının Türkçe olmasını (Beyimiz bizi unutma) mısramı ihtiva eylemesi bu Moğolun hakikî bir Türk olduğunu gösterir. Manzumede ismi geçen oğlu Arap eflâkiye göre Ulu Arif Çelebiye mürit olmuştu. O sırada Sivas Valisi idi. Çelebi Sultan Mehmet Anadolu'dan Rumeliye sürdüğü minnet Bey ve taraftarları olan Tatarlara Samgar ailesinin düğününden dönerken rastlamıştı.

Son aylarda Edirne'de bulunduğum sırada Selimiyye Kütüphanesindeki Baybers tarihini okudum. Samgar'ın Melik Zahir Baybers'e mektup yollayup Abaka nezdine elçi yollamasını ve barış istemesini tavsiye eylediğini gördüm: Demek Samgar Anadolu nazırlığında bulunuyordu.

onları da kıskırttı. Sultan bunun üzerine ordusunu ilk önce Aydın, Saruhan ve Menteşe üzerine, daha sonra Teke iline vararak oralarını zaptetildikten sonra Karamanlıların üzerine yürüdü. Ali Bey korkup Taşelinin zorlu yerlerine sığındı. Yıldırım bütün Konya, Kayseri Aksaray, Niğde ve Lârende gibi belli başlı Karaman şehirlerini zaptederek Timur taş paşanın emrine verdi. Bundan sonra Ali Bey ilçiler yolladı.

Yıldırımın kız kardeşi de beraberlerinde idi. Yıldırım Karamanlıların suçunu bağışladı. Yalnız Lârendeyi kendilerine bıraktı ve Bursaya döndü. (793)

Yıldırım Eflâk kazasında bulunduğu sırada Ali Bey yine baş kaldırdı. Osmanlı ülkesine daldı. Karamanlıların andlarına güvenen Timurtaş Paşa hazırlıksız Ankara yakınında dolaşırken Karamanlıların baskınına uğradı. Yanındakilerin hepsi de öldürüldü, paşa esir edildi,

Yıldırım Bayazıd'a bu haber ulaşınca kıkan Arslan gibi Bursaya geçti. Ali Bey yaptığına pisman olmuştu. Ancak son pişmanlık para etmezdi. Timurtaş Paşayı hapisten çıkararak ve hil'atler giydirek Yıldırımdan a f dilemek üzere gönderdi. Yıldırım'a sunmak üzere bir çok armağanlar da vardı. Yıldırım ne özürlerini, ne de armağanlarını kabul etti. Ali Bey ister istemez Boğuşmaya karar verdi. Germiyan elinde Akçayda boğuşmalar Karaman oğlu kötü bir bozgunluğa uğradı. Oğlu Mehmed Bey ile birlikte kaçarken yakalandı. Sultanın yanına getirilince hemen Timurtaş Paşaya teslim edilmesi emrolundu.

Timurtaş Ali Beye pek kızgındı. Biran geçirmiyerek ve sultanından izin almayarak kendisini öldürdü. Oğlu Mehmet Bey Bursa kalesinde hapsedildi, Sultan bunun üzerine Karaman ülkesini baştan başa zapt eyledi. (793)

Karaman oğlu Mehmed Bey hapisten kurtulup Timur Gurgânın yanına sığındı. Sultandan şikâyetlerde, yanılarda bulundu. Kendisini Osmanlı ülkesini çiğnemiye kandırdı. Ankara savaşı neticesinde Mehmed Bey bütün

Karaman ülkesine sahip oldu. Yıldırımın ölümü üzerine kardaşlar arasında başlayan kavgalardan istifade ederek Çelebi Mehmed başlı başına hükümdar oluncaya değin bütün Karaman ülkesine hükmeyletti. Çelebi Mehmed Kardaşı Musa ile uğraşmak için Rumeliye geçtiğini haber alan Mehmed Bursayı elde etmek hevesine düştü. Büyük bir kuvvetle gelip Bursa kalesini kuşattı. Pınar başı tarafına sokularak kalenin gövdesini deldirmeğe başladı. Bursada bu sırada Hacı İvaz paşa buluyordu, (1) Kaleyi koruyor, açılan delikleri tıkıyor, delici bölüklerini öldürüyordu, Kuşatma kırk gün sürdü. Kaledekiler epeyce sıkılmağa başlamışlardı.

Tam bu sırada Musa çelebinin ölüsünü bir takım askerler Bursay getiriyorlardı. Mehmet bey umutsuzluğa düşerek savaştan ve kuşatmadan vaz geçti. Bursanın yanını, yöresini, köylerini yakıp yıkarak büyük bir evede içinde dönüp gitti. Bu kaçma sırasında bir hikâye de söylenir. Yakınlarından birisi keneisine Osman oğlunun ölüsünden bu kadar korkuyorsun, dirilerine karşı nasıl davranacaksın demişti.

[1] - Hacı İvaz paşa Ahi Beyazıd oğludur. Çelebi Sultan Mehmet Amasyada bulunduğu sırada kendisini tanımış, beraberinde Bursaya getirmişti. Münevver bir Selçuk ailesine mensup olan Hacı İvaz Osmanlı kapısında medenî tesirler yapmış bir şahsiyettir. Osmanlılara Çini istimalini öğreten, uzak yerlerden çini ustaları getiren bu zattır. Köl-n yapmayı da o tavsiye eylemiştir. Bursadaki Yeşil camiin pilânlarını o tanzim etmiş, bu eseri san'atin meydana gelmesine mühim bir âmil olmuştu. Lâtifiye göre Mevlût sahibi Süleyman Çelebi onun oğludur. Kabri Bursada Kuzgunluk mevkiinde babasının yanı başında olan Atai mahlaslı şair Ahi Çelebi de onun oğlu idi. Son ömründe bir şüphe üzerine ikinci Muradın hışmına uğrayarak gözlerine mil çekilmiştir. Büyük veba yılında Bursa'da öldü. Mezar taşında Sahibüsseyfi velköllem velhasap unvanı görülmektedir [832]

Musa Çelebi işi de ortadan kalkınca Sultan 818 yılı içinde Karamanlıların cezasını vermek üzere Konyaya yürüdü. Yolda uğradığı şehirleri, kasabaları zaptettiler. Konyaya dayandı. Katı bir kuşatma yaptı. Mehmet bey yine aman diledi. Bu kez de suçları bağışlandı. Çelebi Sultan Mehmet bundan sonra Canik tarafına giderek oralandaki işleri düzeltti. Bu sırada çetin bir hastalığa tutuldu. Sağalmağa çalışırken Mehmet Beyin yine baş kaldırdığı duyuldu. Hastalık bunun üzerine daha çok arttı. Germiyanlı meşhur şair ve tabip Şeyhi Ankarada kendisini tedaviye başladı. Tabip, Çelebi Sultan Mehmed'e senin hastalığın ancak bir zafer sevincile savulabilir demişti. Tesadüf elacak bu günlerde Mehmet beyin oğlu Mustafa beyle birlikte tutsak edilerek getirilmekte olduğu müjdesi geldi. Tutsaklar bağlı olarak hastanın huzuruna gelince hasta son derece sevindi. Bu sevinç ve kıvanç hastalık üzerinde büyük bir tcsir yaptı ve sağaldı. Bayazıd paşa Alplerden mürekkep bir kuvvetle Karaman'a baskın etmiş, Mehmet beyle oğlu bu suretle ele geçirilmişti. Karamanlılar yine affa kavuştular. Memleketlerine döndüler. Her ikisine de ağır hil'atler verilmişti. Ne yazık ki Karaman oğulları emellerinden vaz geçmiyorlar, allaklıklarını bırakmıyorlardı. Sultanın elinden yakalarını kurtarır kurtarmaz yine andlarını bozdular. Yolda önlerine rastlıyan Sultanın özel aklarını talanlayup kaçtılar.

Mehmet bey bu alçaklıklarında devam ediyor, fırsat düştükçe Osmanlı sınırlarını geçerek talandan ve baskından vaz geçmiyor. 830 yılına değin böylece sürüp gitti. Bu yıl açıktan açığa isyan bayrağını kaldırdı. Teke sahibi Osman bey adında birisi idi. Bu cahil beyi daima kışkırtır, Antalyayı kuşatmaya eşvik ederdi.

Osman bey Karaman oğlunun teklifini kabul ettiğinden büyük kuvvüle ve pek çok ordu gereçlerle

onu takviye eyledi. Osmanlıların gaza ile uğraşmasını fırsat sayarak Osman bey Antalyayı çevirdi. Antalyada Osmanlı ümerasının en beccrikli bir şahsiyeti olan Firuz Bey Oğlu Hamza Bey vardı. Kaleyi koruyordu. Bu sırada Osman Bey hastalanarak muhasarayı bıraktı. Antalya yanındaki Anamur (Anabor) denilen sayfiyesine tedavi için çekildi. Sağalmağa çalışıyordu. Karaman Oğluna da heber göndererek muhasaraya da bizzat iştirâk eylemesini diledi. Osman Bey Karaman Oğlunu gözlerken bir bölük kahramanla Hamza Bey kendisini bastı. adamlarıyla birlikte öldürdü. Malları, ağırlık ve davarları tamamen iğtinam edildi. Kız kardeşi de diri diri ele geçen tutsaklar arasında idi. Hamza Bey bu baskın ve zaferden sonra Antalya'ya döndü. Karaman Oğlu Mehmet Bey yolda bu haberi alınca kakıyarak seyirdimle kaleye ulaştı. Bir takım ileri gelen adamlarıyla kaleyi uzaktan gözetliyor, neresinden hücum daha elverişli olacağını anlamaya çalışıyordu. Kaleden atılan büyük bir bunduk ile parçalanıp öldü. (1)

Adamları kendisini bu halde iken bırakıp kaçtılar. Çadırlarını yıkmıya, ağırlıklarını kaldırmıya bile vakit bulamadılar, Beylerinin ölüsünü bırakıp gittiler. Mehmed Beyin, İbrahim Bey, Alâeddin Ali Bey adında iki oğlu vardı. Karamanlılar İbrahim Beyi daha çok seviyorlardı. Kardeşi bunuyakından bildiği için onlarla Karamana gitmiyerek Hamza Beyden yanında kalabilmek için müsaade aldı. Hamza Bey ve askerler Karamanlıların kaçtığını gö-

[1] — Bunduk; kamusta Tüfenk ve kemangüre makulesile atılacak hurde yuvarlak danelere denir ki mühre tabir olunur. Buna cülâhik da denilir. Cülâhik şöyle tarif ediliyor: Bunduk manasınadır ki hurde hurde yuvarlaktır. Selefte kemangüre ile ve halâ tüfenk ile atarlar. Bu gün Araplar tufenge Bunduk derler. Fütüvvet tarikinin bir zaman lâzımı gayri müfariki bir silâh idi. Fütüvvet erbabına Bunduk endazlar da derlerdi. Subhül'ahşadaki halife yarlıklarına göre bunduk endazların şeyhleriyle fütüvvetçilerin şeyhleri ayrı ayrı berat alıyorlar.

rünce kaleden dışarı çıktılar. Bütün bıraktıkları ordu geçrelerini ve saireyi aldılar. Mehmet Beyi öldüren Bundayu kale kapısına zencirlerle astılar. Bunduk bu gün de kale kapısında asılı durmaktadır. Hamza Bey bu iki başarımını yazarak bildirdi. Elde edilen ganimetlerden takdime yakışan kısmını ayırarak Sultana sundu. Karamanlılarla gitmek istemiyen Alâeddin Ali de bunlarla gönderildi. Sultan son derece sevindi. Hamza Beye kıymetli hil'atlar gönderdi ve kendisini Anadolu Beyi yaptı. Tutsak edilmiş olan Anadolu Beyi Osman Beyin kızıyla da evlenmesine müsaade eyledi. Karamanlı Alâeddin Ali de çok ikramlar ve iltifatlar gördü. Kız kardeşlerinden birisile evlendirilerek orununu yüceltti, ayrıca kendisine Sofya valiliği de verildi. Ölünceyedeyin Alâeddin Ali Bey Sofyada kaldı. Kardeşi İbrahim Beyin tarihi pek karışıktır. Tarihçi Ali'ye göre İbrahim Bey babasının ölmesi ile babasının yerine geçti. Karaman Familyasından hiç bir kimse kendisine karşı muhalefet göstermedi. Nuhbetüttevarih'e göre ise Mehmed Beyin ölümü haberi Konya'ya ulaşınca kardeşi Musa Bey Karaman hükûmetinin başına geçti.

Musa Bey bin Ali Bey bin Alâüddeve Bey bin Yahşi Bey bin Mahmud Bey bin Mehmed Bey İbni Karaman:

Mehmed Beyin ölümü üzerine kardeşi Musa Bey yerine geçince Mehmet Beyin oğlu İbrahim Bey kardeşi İsa bey ile korkup Sultan Murad'ın katına sığındılar. Amcaları ile başa çıkabilmek için Sultandan yardım dilediler. Sultan kendilerini çok iyi kabul eyledi. Her ikisine de kız kardeşlerinden birisini verdi. Ayrıca yanlarına mühim kuvvetler vererek amcalarıyla çarpışmaya yolladı. Zorla Karaman Beyliğini amcalarından kurtarmaya muvaffak oldular.

İbrahim bey bin Mehmet bey bin Ali bey bin Alâüddeve Bey:

832 yılında amcasından sonra Karaman beyi oldu. Bir

zaman geçtikten sonra yılanan ancak yılan doğar deyişine göre İbrahim bey de 842 yılında Osmanlı ordusunun Eflâk askerine iki kez yenildiğini duyunca gerisini hiç düşünmiyerek ve kendisi de bunun önemli bir fırsat sayarak Osmanlılara aid olan Bolvadin ve Beypazarı kasabalarını basarak yağmaladı. (844) Sultan bundan haberdar olunca Edirnedeki kalkarak Gelibolu üzerinden karşı cepheye geçti. Doğruca Karaman iline gitti. İbrahim çarçabuk kertenkele gibi Taşiline barındı. Sultanın gazabından son derece ürkmüştü. Karısını ağabeyisinden af dilemeğe gönderdi. Onun yüzü suyuna bu kez dahi suçundan geçirdi ve ülkesi yine kendi elinde bırakılarak Edirneye döndü. İbrahim uslu durmuyor, el altından kâfirlerle mektublaşarak onları Sultana karşı kıskırtıyordu.

Sultan bunu seziyorsa da hiddetini yenerek gözlerini yumar gibi oluyordu. İbrahim bu hainliğinden hiç vaz geçmiyordu. Sultan ölünceyedeyin böylece devam eyledi. İkinci Murad'ın ölümünden sonra İbrahim düşmanlığını daha ziyade açıkladı. Osmanlı ülkesini yanlarından, sınırlarından vurma başladı. Sultan üzerine yürüyünce yine taşeline sokulup oradan aman dilemeğe başladı. Memleketinden bir kısmını kalın (mehir) olarak vermek şartıyla kızını almasını teklif eyledi. Arzusu güzel karşılandı. Sultan İstanbulun zaptı hazırlıklarını görmek üzere Bursaya döndü. İbrahim Bey uzun yıllar hükûmette kaldı. Otuz altı yıl süren bir hükûmetten sonra 868 yılında vefat eyledi. En büyüğü İshak bey olmak üzere Pir Ahmed Bey, Kasım Bey, Karaman Bey, Alâeddin Bey, Süleyman Bey, Nure Sofu adlarında yedi oğul bıraktı. İshakın annesi bir cariye idi. Öbürleri hep Sultan Murad'ın kız kardeşinden doğmuşlardı. İbrahim Bey daha sağlığında İshak'ı Veliaht edindi. Öteki kardeşleri buna hiç razı olmadılar. Bir pundunu bekliyorlardı. Babalarının hastalığı şiddetlenince Pir Ahmet Karaman Beylerini kandırarak Konya tahtına geçti.

Babası son nefesinde bulunuyordu. Kardaşı İshak babasını alarak Gevale kal'asına kaçtı. İbrahim Bey orada eceliyle öldü, Hükûmet Pir Ahmet Beyde kararlaştı.

Pir Ahmed bey bin İbrahim bey bin Ali bey bin Alâeddin bey bin Yahşi bey bin Mahmut bey:

Pir Ahmet kardaşı İshak beye İçel Valiliğini verdi. İshak Diyarbekir sahibi Uzun Hasan'la anlaştı. Kardaşıyla yapacağı savaşta kendisine yardım edecek olursa muvaffakiyeti halinde Karaman ülkesinin mühim bir parçasını ona verecekti. Uzun Hasan sonunu düşünmiyerek kendisini telükeye atmış oluyordu. Büyük bir kuvvet hazırladı ve Sivas'a döndü. İshak bey kendisini Sivas yakınlarında armağanları ile karşıladı. Bir müddet Konyaya doğru yürüdüler. Bunu duyan Pir Ahmet; Osmanlı Sultanının yanına kaçmaya ve ona sığınmaya mecbur oldu. Uzun Hasan karşısına çıkan olmadığını görünce kötü bir talan yaptıktan sonra soyguna uğrattığı memleketi İshak beye teslim ederek Diyarbekire döndü. (869) Osmanlı hükümdarı ikinci Mehmed Pir Ahmed Beye yapılması lâzım gelen yardımları Antalya Valisi ve kumandanı Hamza beyle Anadolu ordusuna ısmarladı. Hamza bey koşarak geldi ve İshakla döğüştü. İshak çoluk ve çocuğunu Silifke kalesine bırakarak kendisi Uzun Hasan'a iltica eyledi. Kardaşı Pir Ahmed ikinci kerre Karaman hükûmetini eline geçirmiş oldu. Pir Ahmed Hamza beye ve birlikte gelen kumandanlara ve askerlere kıymetli hediyeler verdi, hepsi de geri döndü.

İkinci Sultan Mehmed'e de teşekkür ve ubudiyetini arzeden mektuplar yolladı. Üç yıl kadar Karaman oğlu andında ancak durabildi. Kardeşi İshakla öbür küçük kardeşi Kasım ile durmayup dalaşıyordu. Karaman ülkesi moğollar zamanında Timur devrinde nasıl bir harabî görmüş ise şimdi o günlerden daha beter olmuştu.

873 yılında Şeytan Pir Ahmedi de yolundan sapıttı. Özlerindeki kancıklık, döneklik ateşionu da babalarının kutsuz, uğursuz türesine sürükledi. Başına bir sürü top-

hyarak Osmanlı sınırlarına birbiri ardınca çapullar, başkınlar yaptı Bu hareketler Karamanlılara zarardan başka bir şey kazandırmadı. Memleketlerinin büsbütün ellerinden çıkmasıyla neticelendi. Bu hareketleri sırasında kardeşi Kasım bey de ona refakat eyledi. Lârende kuşatıldı, yardım gelmezden önce ele geçirmek için çaba-lyordu. Çetin bir boğuşma yapılyordu. Sultana bu haber ulaşınca Rum Mehmet paşayı seçme bir kuvvetle yolladı. Arzusuna varmazdan önce yetiştiler. Karşı koymaya cesaret edemiyerek eskidenberi saklandıkları Taşeline giderek gizlendi. Arasına bu delikten çıkıyor. Komşu vilâyetlere saldırarak çabul ediyordu. Mehmet Paşa firarın yarındası günü kaleyi onarmağa başladı. Askerin de evlerine dönmesine müsaade ederek pek az bir kuvvetle kaldı.

Pir Ahmed bunu fırsat sayarak Lârendeye akın etti. Vezir az kuvvetle karşısına çıktı, Karamanlılar küçük bir çarpışma yaparak dönüp yılanlar gibi Taşelindeki deliklerine tıkıldılar. Oradan yollara saldırıyorlar, çapullara devam ediyorlardı. Kardeşi Kasım Bey İshak'ın ölümünü öğrenince onun oyununu eline aldı. Uzun Hasan'ın yanına gitti. Durmayup onu Osmanlılar üzerine yürümiye teşvik ediyordu. Nuhbe sahibi der ki: Sultan; Pir Ahmed'in baş kaldırdığını duyarak bizzat ordusunun başına geçerek Pir Ahmed'in üzerine yürüdü. Pir Ahmet yine eski deliğine döndü. Sultan bütün Karaman memleketini zaptederek oğlu Sultan Mustafaya verdi. Dönüşünde Karahisar yakınında Mahmud Paşayı Baş Vezirlikten af etti.

873 senesinde vezir Rum Mehmet Paşayı Karamanlıların kökünü kazıma memur ederek gönderdi. Mehmet Paşa bu vazifesini yaparken zulme saptı. Varsakların içine de girdiği sırada Varsak beylerinin pususuna düştü. Paşanın maiyetinde bulunanların pek çoğu öldü. Kendi pek az bir kısmı ile başını zor kurtardı. Sultan bu haber üzerine vezir İshak Paşayı büyük bir kuvvetle

Karaman iline yolladı. Pir Ahmet Uzun Hasan'ın yanına gitti. Başvezir bütün Karaman ilini baştan başa zapt eyledi. Aksaray halkını İstanbula götürerek yerleştirdi. Bugün Aksaray denilen mahalle kondurulmuşlardır. Bundan sonra Sultan 876 yılında vezir gedik Ahmet Paşayı güzide bir kuvvetle Alâiye'ye gönderdi. Bir kaç muhasarayı müteakip kale sahibi Selçuklulardan Kılıç Arslan aman diledi. Hurmetle Padişahın kapısına getirildi. Bundan sonra Silifke ve Merkan kaleleri alındı. Pir Ahmetle krrdeşi Kasım Bayındır Türkmenlerinden büyük bir kuvvetle yaklaştıkları haberi geldi. Bunun üzerine dönüp Konyaya geldi. Orada bulunan Sultan Mustafa Padişahın emrile Karahisar kalesine memur edildi. Bayındırlılar yanaşamadılar Uzun Hasan bu kuvvetin başına hısımlarından Yusufça mirzayı koşmuştu. Uğradıkları yerleri kötü bir yağmaya uğrattılar, kötü bir yıkım yaptılar. Karaman ilini de yakıp yıktıktan sonra Akşehir yolu ile Hamit ilinde Karabele gittiler.

Sultan Mustafa bütün Anadolu askerile bekliyordu. Dehşetli bir boğazlaşma oldu. Türkmenler fena bir halde bozuldular. Yusufça Mirza da esir oldu. Pir Ahmed ile Kasım Bey zorluklar içinde başlarını kurtarabildiler. Pir Ahmed Uzun Hasan'a gitti. Kasım İçeline kaçarak bir hile ile Silifkeyi eline geçirdi ve orada kapandı. Uzun Hasan Sultan Mehmed tarafından Bayburd yakınında mağlup edilinceye kadar Pir Ahmed yanında kaldı. (886). Bu savaşta malum olduğu üzere Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel Mirza bir çok başbuğlarla ölmüştü. Pir Ahmed bundan sonra Uzun Hasandan hiç bir yüz bulamadı. Ne yapacağını bilemiyordu. Şaşırılmıştı. İster istemez Karaman iline baş vurdu. Sultan bunun üzerine gedik Ahmet paşayı tekrar gönderdi. Pir Ahmed Ermenak ve Minan Kalelerindeki çoluk ve çocuğıle bütün varlığının paşa tarafından zaptedildiğini duyunca şiddetli bir hastalığa tutuldu ve öldü. Karaman hükümeti böylece sonuna ermiş bulunuyordu.

ARZİYAT BAKIMINDAN KONYA

N A G İ F K R E T B A Ş T A K

(Geçen sayıdan artma)

2 — Aksaray ve Paşa dağına:

Aksaraydan Koçhisara giden yol, az bir mesafe dahilinde, ovayı tahdit eden sırtın kaidesi boyunca uzanır. Yukarıda gösterilmiş olan ve Aksaraydan 8 yahut 9 kilometre mesafede ovanın aşağısına inen göl rüsubatı: konglomeralar, kum taşları, sünger şekil ve manzarasında Tüf = Tüfler, marnler = marne ancak bir kaç kilometre uzunluğunda ve mahallî bir halde kalabilmişlerdir. Bundan ötede, 900 ile 1150-1200 metre aralarında sırtın bütün tepesini yalnız alçılı seri teşkil eder. Aksarayın 35 kilometre uzaklığında bulunan (Han obası = Han obası) da sırt kırmızı kum taşları, az çok sert konglomeralar, kum taşını ihtiva eden kireç taşlardan teşekkül etmiştir; kuvvetli bir surette yükselmiş olan tabakalar bazan cenupta, fakat umumiyetle cenubu garbide alçalır. Batarlar ağılebi ihtimale göre marne olan kırmızı

ve yeşil arazi, iki taraftaki vadilere hâkim tepeler üzerinde görünürler.

Hemen her tarafta hattı müstekim istikametinde olan sırt, ovaya doğrudan doğruya hâkimdir. Bununla beraber, Aksaraya 47 kilometre mesafede, kuvvetli bir surette yüknelmiş kum taşından müteşekkel bir kaç tepe şimali garbiye doğru teveccüh ve sırtın ilerisinde, müteaddit sel yarıntılarıyla fazlaca inkıtaa uğrayan müteharrik malzemedен teşekkül etmişlerdir; bunlar zayıf uzunluklarına rağmen lâhklerden teşekkül etmiş olan mahrutlar pek ziyade inkişaf etmişlerdir; bunlardan biri, Aksaraya 50 kilometrede, garba doğru ve gölün eski yatağı dahilinde bir kilometreden fazla ileriler; lâhkelerin kalınlığı burada, enazdan 20 metredir.

Aksaraya 75 yahut 80 kilometre mesafede bulunan Koç-

hisar kasabası, tepeleri burada ovadan takriben 200 metre irtifaında bulunan sınır-sırtın kaidesine doğru, 930-970 metre arasındaki bir irtifade inşa olunmuştur. Teşkil ettiği vadiye "Çeneközü," denilen ehemmiyetli ırmak. Sınır — sırtı kasabanın doğrudan doğruya şimalinde kateder; bunun, daha cenubundaki sellerin mahrutî lâhklarına inzi-man eden lâhkları, irtifai tedricen 930 dan 900 ze inen geniş bir bayır — glacis teşkil etmişlerdir. Koçhisarın 10 kilometre cenubi garbisinde ve sınır-sırtta hemen müvazi denilecek bir istikamette ilerleyen uzun bir sırt, eski bir ada gibi görünür, ve şimdi lâhki bayır vasıtasıyla sahile irtibat peyda etmiştir. Hamilton Koçhisar civarlarını mücmelen tasvir etmiştir. (1) O, bu alçılı arazinin pek ziyade altüst olmuş olduğunu, anticlinal (2) tarzında büküldüğünü ve üzerinde gayri mütevacıf — discordant ve ufki göl kireç taşı tabakaları bulunduğunu görmüştür; o, anticlinal vaziyeti per-

(1) w: J. Hamilton: on the geology, 1840, P: 588-590- Researches in Asia Minor, 1842, 11, P: 238

(2) „serci bariz," diye terceme edilen anticlinal kıvrı arzin iltivatında yukarıya doğru yükeilmiş olan muhaddep kısımlardır.

mien manzumesinin "yeni kırmızı taş — New red Sandston," denilen kısmının muasırı olan granitlerin kum taşları arasına girmesine atfetmiştir. Kum taşlarını şimdilik devri salisin tertiaire aşağı kısmına atfeden tchihatcheff debunların daha muahher devirdeki granitlerle altüst olmuş olduklarını kabul ediyor; diğer taraftan gösteriyorki göl kireç taşları yükselmişler ve alçılı araziye "birdenbire kesmişlerdir," Bu iş'arat, Koçhisar havası arazisinin bünyesindeki karışıklığı gösterirler. Ben aşağıdaki tamamlayıcı müşahedelerde bulundum:

Sınır - sırt, kasabanın cenubunda, dar ve derin bir takım sel yarıntıları ile katolunmuştur ki bunların sathı mailleri, cenup ve cenubu garbiye doğru kuvvetlice batan alçılı arazi arzederler.

Bunlar, yuvarlak çakıl taşları halinde granitleri ihtiva eden konglomeralar, yeşil kum taşları, esmersiştlerdir; bir sel yarıntısının dibinde, altüst olmuş, yenden pek ziyade tebellür etmiş açık kireç taşlarından müteşekkil bir kütle görünür. kasabanın hemen şarkında ve binaenaleyh yukarıda geçen sel yarıntılarının biraz şimalinde, sınır-sırtta tırmanırken

evvelâ garbe doğru takriben 30 derecelik bir meyl ile dalan ve üzerinde nebatat intibaları bulunan kızılca kum taşları, sonra tetabbukat itibariyle kum taşlarının altında bulunan yeşil yahut şarap tortusu renginde marnlar katolunur. tekrar tebellür etmiş kireç taşı kütleleri sathı mailin üzerinde saçılmış bir halde bulunurlar; bazan da bu kireç taşlarının üzerinde itikâlâtın yardımı ile meydana çıkmadan evvel içlerine gömülmüş bulundukları kum taşlarının bakayası yapışmış olarak görülür. Mille p. fender tarafından tetkik edilmiş olan ince kum taşı safihaları Éocène devrindenberi malûm olan rotalide — rotalidés (1) ve yosun alguesler arzederler. M. Albert Michéy Lévy orada granite benzeyen - granitade kayaların yuvarlanmış küçük taneleriyle dacitique (2) lâvlar müşahede etmiştir. Koçhisarın şimali şarkısında bulunan çenegözünden inen vadinin sathı mai-

[1] Foraminifere - Rotalidés fasilesinden bir nevi iptidai hayvanlar takımı [2] Dacite - bu isim ile stache Kuvarçı ihtiva eden bazı andezitleri iş'ar etmiştir ki bunların içindeki silis miktarı %66 yı bulur; bu kaya çok def, a kovarçılı bir porfir manzarasındadır.

lleri alacalı marnları kucaklayan ve şimdi şimali garbiye doğru dalan aynı alçılı kum taşlarını katederler. Kasabanın şimalinde, şehrin son evlerine takriben bir kilometre mesafede bir kaç indifai sivri kayalıklar görülür ki bunlar hamiltonun kabul ettiği gibi kum taşları dahiline pek derince nüfuz etmiş olmalıdır. Bu kayalar bilhassa filoni-yendirler.

M. Aldert Miché-LEvy in tayinine nazaran burada mevzuu bahsolan Aplites ler ile Mikro granite geçen ve mevaddi müşekkilesi apophyse ler (yani gayet ince bir suretle tebellür etmiş granitler) olan rhyolite lerdir (3) Nisbeten yeni (eosenin sonları — post-éocènes) fakat az ehemmiyetli olan du indifai sokalmaları — intrusions Koçhisar ile kızıl ırmak ve yahşi han arasındaki granit kütlelerinin teşekkülünü intaç etmiş olan büyük indifai hadiselerle karıştırmamalıdır. kütleleri teşkil eden maddelere, kasabanın yakınında alçılı serinin kum taşlarında, az çok cesametli, fakat tamamiye yuv-

[3] Aplite ince taneli ve umumiyetle mütebellir şekere benzer ve penbe renkli bir nevi granit. Richbir taofen Rhyolite in liparophyrelere yani nevi talklere verilen isimdir.

arlaşmış çakıl taşları halinde tesadüf edilir; bunlar Éocène devrinden mukaddemdir. hatta Ankara havalisinin hiç olmazsa vasi bir kısmında paleozoik paléozoïque (4) dirler.

Koçhisarın 2 kilometre şimalinde, alçılı kum taşları 95 santimetre kalınlığında bir linyit = lignite (5) tabakasını ihtiva ederler; bunlar bazan şimali garbiye doğru dalarlar. linyit tabakası seviyesinin biraz cenubunda, bir takım çukurluklarla delik deşik olmuş ve bazan silisi ihtiva eyleyen kireç taşları, alçılı kum taşı tabakasının üzerinde gayrı mütevakıf tabakalar halinde bulunurlar; fazla olarak pek sarıh bir surette de altüst olmuşlardır. zira bir tarafta gölün hizasına kadar inüp diğer tarafta, hiç olmazsa 1100 metre irtifaidaki tepelere kabar yükseliyorlar; bunların meyilleri 10 dan 20 dereceye kadardır; bunların vaziyeti umumiyesi gösterir ki (Tuz gölü) ovasının sınır sırtı, göl kireç taşlarının bir iltivasile fleoure burada mahsus surette karışır; bunlar şarkın yaylaları üzerinde münferit ve müteferrik bir surette mahfuz

[4] paleozoïque hayvanatı kadime devri.

[5] bir nevi maden kömürü.

kalmışlar ve diğer taraftanda altüst olmalar esnasında, ovanın altına çökmüşlerdir.

Koçhisarın cenubu garbisindeki (ada=ada) nin sırtları takriben 200 metre irtifaidadır (ovadan itibaren) karamolla uşağı - karamolla uşağı köylünün üstünde oldukça dar ve derin bir sel yarıntısı 1050 metre irtifaidında, kır renkli schiste tabakaları arasında tetabbuk etmiş, alçılı esmer kum taşları ve konglomeralar arzeder. kum taşları müstahaselidir: bunlar iyi muhafaza olunmamış = cerithidé (1) leri ihtiva ederler; konklomeralarda Nummulite ve Miliolidé (2) Müstehaselerinihavi yuvarlak siyah kireç taşı çakıllarına tesadüf olunur. burada tabakalar cenubi garbiye doğru, takriben 30 derecerik bir meyl ile dalarlar; bunların umumi istikametleri, sırtlar hattı istikametine müvafıktır.

Karamolla uşağı köyü civarında 950 metre irtifaidında, ufki göl kireç taşlarından bir parça görülür ki kırk metre yükseklikten ovaya hâkim olmaktadır. Muhtemeldir ki köyün üstünde

[1] Cérithidé hayvanatı naime-den bir nevi.

[2] bunlar da hayvanat naime aksamındandır.

görünen al ılı seriden bir çatlak faillebunu ayırmaktadır, Koçhisar ile Paşa dağı arasında Sınır - sırt, ekseriya geniş dalgalarla bükülmüş olan alçalı alçı serisinden teşekkül etmiştir; Hâkim olan istikamet, şimali garbi yahut şimal - şimali garbi olarak görünüyor.

Koçhisarın 16 - 20 kilometre budünde, bir takım göl kireç taşı tabakaları, şehrin biraz şimalinde görülmüş olanlarınkine müşabih bir vaziyette, sırtın

üzerinde mahfuz kalmışlardır.

Tuz gölünün, bazan yazın tamamıyla kuruyarak bir tuz kayığı haline gelen kısmı şimalisi bilhassa Paşa dağından inen muvakkat sellerin getirdikleri mevat ile gittikçe büyüyen kumlu yahut killi alçak pilajlar ile çevrilmiştir.

(Baş han) civarında, yuvarlak şakıllardan müteşekkil terasalar 10—20 metre irtifaidında gölün sarkı şimali müntehasına hakimdirler.

KONYADA ESKİ TEKYELER

ABDÜLKADİR ERDOĞAN

Bizde tekyeler denilince ilk önce tarikatlar ve tarikatçılar hatıra gelir tarikatların bir çoğunda Haşimileri sevmek ve Emevilere sövmek bir umde gibidir. Arabın en kuvvetli bu iki kabilesi arasında İslâm'dan önce ve sonra geçen kanlı tokuşmaların doğurduğu tarikatlar hiç şüphesiz siyasî birer teşekkül den başka bir şey değildir. Biz bu yazımızla şimdilik o hadiselerle yanaşmak istemiyoruz. yalnız tarihe karışan tekyelerin İcdimâi yaşayışımız üzerinde bıraktığı çirkin tesirlerden örnekler göstererek o günlere yetişmeyen yeni nesli aydınlatmak isteriz.

Konya ve çevresindeki tekyeler iki boya ayırmak çok doğru olur. Birincisi tarikat tekyeleridir. yani bir tarikatin ayin yapması için mensuplarının toplandığı yerlerdir. bunların eskiden büyüklerine hanikah, küçük-

lerine zaviye denirdi. İkincisi Şeyhi, dervişi ve âyini olmayan türbelerdir. vakıfla bir kimse ölmüş ve bazı açık gözlü kimselerde onun mezarını benimseyerek halkın her hangi bir dert ve dileğine ve kendi geçim gelirine uygun bir şebeke yapmıştır. tekelere benzeyen üçüncü bir kısım daha vardır ki buralara (ocak) denir. içinde yatan ölü yoktu. vaktıyla sınık tanınmış bir adamın sülâlesi elinde kalmış bir evden ibaretti. Konya ve çevrelerinde ne kadar hastalık varsa yakın zamanlara kadar bu tekye ve ocakların birisinde tedaviedilirdi. Eğer bu hastalık teşhis edilmez ve hangi tekyeye âit olduğu bilinemezse onu bilmenin de bir yolu vardı: âilesi arasında Mehmet adlı bir kimse bulunan yedi evden yedi bıçak tedarik edilir, bıçakların sapına gelişi güzel yedi tekyenin adı

yazılıp uçları su doldurulmuş bir tasın içine sokulur, üç gün sonra bıçaklar sudan çıkarılıp bakılır. hangi bıçağın ağzı daha fazla paslanmış ise hastalığın ancak o tekyede tedavi edileceği anlaşılırdı. mesalâ Doktorların sıcak tutmakla ve ısıtıcı ilaçlarla tedavi ettikleri (İngi) hastalığının konya da bir tekyesi vardı. uluirmak semtinde aynı adla anılan mahalledeki Burhan dede tekyesidir. bu tekyenin Mart içinde muayyen bir günü vardı, buna halk (Nuzla günü), tekyeyede (Nuzla tekye) si derlerdi (Nuzla) kelimesinin dilimizde bu hastalıkla bir ilgisi görülemiyor. (İngi) nezle demek olduğuna göre bu kelimenin (Nezle) bozması olduğu seziliyor. vaktıla nezlenin bu tekye ile tedavisini ortaya atan bir dede bozuntusunun bu adı koyması ve sonradan çarpık ağızlarda dolaşa dolaşa söyleyişin bozulması ihtimali uzak değildir. bu tekye bir türbeden ibaretti. içinde Burhan dede adlı bir zat ebedî uykuya varmış bulunuyordu. ne dervişi vardı, ne tarikatı...

vaktile Burhan dedenin soyundan bir bekçi bulunurdu. bu bekçi eli boş zamanlarında dve

yzünden ince, ince fitiller bükerek bunları dedenin merkadi üzerine dökerdi senenin muayyen gününde her semtten buraya akın eden kadınlara bu fitilleri satardı. bu tekkeye erkekler de gidersedeyen çok düşkün kadınlardı. kadınlar Burhan dededen türlü türlü dilekler diledikten sonra satın aldıkları bu fitilleri saçlarının arasına sokarlardı. ve bu sayede bir yıl (Nezle-İngi) görmeyeceklerini sanırlardı. her yılın dönüm gününde Burhan dede tekyesinin bağçesi ve çevresi bir insan sergisi olurdu. seyyar satıcıların her boyu o gün orada pulunurdu. bu ziyaret umumi idi bir de her haftanın cumartesi günlerinde her dertliye tekye yine açık bulunduruldu. Kouya da gerek bu tekye, gerekse aşağıda her birisinden ayrı ayrı bahsedeceğim. diğer tekyelerin cumartesi günleri açılması, üzerinde duracak bir meseledir. bu gün ziyarete tahsis edilmesinde iki ihtimal hatıra gelebilir. Müslümanlıkta iki gün kutlu sayılır. birsi cumartesi' öteki perşembe günleridir. cumartesinin tekye ziyaretine tahsis edilişi bundan ileri gelmiş olabilir. ikinci ihtimal Müsevilikde de cumartesi meymenetli gündür. acaba bu işede bir yahudi

parmağımı girdi? bir çok hayırlı işler için müslümanlıkta perşembe günleri ayrılmasına rağmen bu havalide ziyaretlerin cumartesine tahsis edilmesi bu soğuk ihtimali hatıra getirmişfir. bunun gibi İstanbulda da diğerlerine tesadüf edilmektedir. Beykozdaki yuşa tebesinde bir ziyaret yeri vardır. Müslümanlar orada yatan zatı yuşa Peyganber sanırlar halbuki yuşa Peyganber Kudüsde ölmüş, oraya gömülmüştür. Beykozdaki ise musevi azizlerden birisidir. bu zatı İstanbulda müslümanlarda, gayrimüslimlerde ziyaret ederler, hele müslümanlar tarafından orada dökülen kurban kanlarının sayısı hesapa gelmezdi. salı günü (1) İstanbulda ne kadar fena sayılırdı bu şeamet Türklere değil hıristiyanlara ait olması gerekir. çünkü İstanbulda Türkler o gün girmişlerdi. fakat bilgisizlikle bu şeameti üzerlerine almışlar ve

(1): Bu günün adını İstanbullular kalın, Anadolular ise ince telaffuz ederler. kalın söylendiğine göre (salmak) kökünden alınması çok uygun olur. eski medreselerde o gün bir ders okunur ve talebe saliverilirdi. ince söylenildiğine göre üçüncü demek olan (Salis) bozması olabilir. çünkü salıya arabalar (يوم االث و يوم االثه) demektirler.

Anadolu halkında bu inanışta ön ayak olmuşlardır. Süleymaniyyede boyacı bir musevi vardı. bu, her kandil için evinde yağlı çörek yapar ve kandil günleri ikindiden sonra Beyazid camii avlusuna oturup halk camiden çıkarken: (Mübarek çörek kandil çöreği) diyerek müslüman ağızla satardı. Burhan dede tekkesinde ingi tedavisi için deve yününün seçilmesindeki sebep şimdilik belli değildir. deve' diken yiyen ve ağır yük çeken bir hayvan olduğu için kutlu sayılır. belki o, böyle bir düşünce ile seçilmiş olabilir. (Kengi): bu da ingiye benzer bir hastalıktır. ingi bedenın yukarsında, kengi ise bedenın aşağısında olur derler. kenginin Konyada tekkesi yoktu, fakat ocağı çoktu. her yörede, her mahallede ocaklı eksik değildi.

Konya'da her ocaklıya (filân hastalıkta eli var) derlerdi. Kengi ayakla tepilirdi. Fakat ocaklıya yine (filânın kengide eli var) derlerdi kengiyi ocaklılar iki türlü tedavi ederlerdi. ya teperlerdi, yahut çenterlerdi. tepenler hastayı yüzüstü yatırır, okuya, okuya ayaklarıyla ağrıyan yerlere basarlardı. ve (el benim elim değil Fatma ana'mızın eli) diye başla-

rlardı. görüyorsun ya yukarıda kaydettiğim Haşimî'lik gayreti burada da kendisini göstermektedir. böyle ayakla bele, çentilere basmakla ağrıların biraz dinmesi pek tabiidir. eğer hasta kendisini fazla üşütmüş te ağrıların iliklerine işlemişse ve tepme ile geçmemişse ocaklı üçlenmesini tebih ederdi. yani fasıla le üç kere tepilmesini tavsiye ederdi. bu üçleme hastanın iyi olmasına zaman kazanmak içindi. üçledikten sonra iyi olursa tepmeden, ölürse ne yapalım tanrıdan derler veyine ocağı körletmezlerdi. bir de bu ağrıları çenterden ocaklılar vardı. bunlar kesmez bıçağa benzer demirden bir âlet taşırlardı. onunla ağrıyan yerleri keser gibi çenterlerdi. eğer eli olan ocaklının yanında bu âlet bulunmazsa her hangi bir bıçak, yahut bir makasla çentmek işini yine geri bırakmazdı. Şunu da unutmamak lazımdır: Ruhanî telâkkî edilen bu ağrıların müslümanı olduğu gibi müslüman olmayana da vardı. eğer bir müslüman çenter de ağrı durmazsa Hıristiyan'a gidilir, ona çentirmek gerekirdi. Konya'da eski Rum ve Ermeni'lerden de böyle kurnaz ocaklılar eksik değildi.

(Sı t m a): bu gün fennî mücadelele temizlenmesine çalışılmakta olan Şıtma'nın da eskiden pir tekkesi vardı. cumartesi hünleri kadın, erkek buraya taşınırdı. hatta yıllarca süren yıl sıtmaları için tekkelik denerek herkes tarafından bu tekke tavsiye edilirdi. Şehirden istasyona giderken sol yanda ki (yüksek mezarlık) ın biraz ötesinde halâ (Pir Ebi tekkesi) adıyla söylenen bir tekke vardı. bu tekkede bulunan küçük bir kemiği bir kazanın içine koyarak su ile kaynatırlar, onunla yıkanır ve böylece sıtmadan kurtulduklarına inanırlardı. bu kemik hakkında halk arasında uydurma bir hikâye vardır. onu da buraya kaydetmeden geçmiyeyim. çünkü esatırın de başka milletlerce başka bir kıymeti vardır. Konya'nın alavardı bağları yanında ve Beyşehir yolu üzerinde Türbe ve camii bulunan meşhur bir [Hoca Fakih] vardır. bunun çömezlerinden üç kişi hocanın besili bir kuzusunu kesip yemeğe karar vermişler. ve hocalarının medreseden ayrıldığı bir günde bu kararlarını yerine getirmişlerdir. bu üç arkadaştan birisi olan [Pir Ebi], kuzuyu pişirme işini üzerine almış ve öyle yapmıştır. hoca gelip araştırı-

nca kuzunun başına geleni öğrenmiş ve üçüne de ilenmiştir. Pir Ebi'ye; [Senin de kıyamet kopuncaya kadar kemiklerin kuzunun kemikleri gibi kaynatılsın demiştir. o zaman Nasrattın hoca'] da hoca Fakih'in çömezi bulunuyormuş. o, diğer çömezlerin bu kuzu işine kızmamış fakat onların yaptıklarına kahkaha ile gülmüş hadiseyi de hocadan saklamış hoca Fakih, kendisinde bu suç gizleyen nasrattına da .[Senin de adın anıldıkça gülünsün] demiştir. İşte kazanda kaynayan kemik Pir ebinin kemiği imiş. kuzuyu kesen ve yüzen üçüncüsü ise hoca'nın ilenci ile o zaman asılmış ve derisi yüzülmüştür.[1].

Halk arasında yaşayan bu gibi hikâyelerin aslı olmasa bile oradaki kaynayan kemiğe taalluku itibarile şöyle, böyle bir kaynak sayılabilir.

(Pağa = Boğmaca): Bir nevi boğaz hastalığından ibaret

[1] Nasraddin Hoca ile Hoca Fakih ve Pir Ebi muasır olabiliyorlar. Selçuklu'lar devrinde yazılmış bir vakfiyede Nasraddin Hoca şahit gösterilmekte. Pir Ebi'nin adı da [Hacı Bektaş - ı Veli Vilâyetname] sinde geçmektedir. Bursalı Belig Ef. nin (کاد سته رياض عرفان) nında Nasraddin'in ölümünü [811] göstermesi her halde yanlıştır

olan Bağanın tekkesi Sadrüddin-i Koneviye giden sokağın başındadır İçinde (İmamı Bağavî) adlı bir yatır vardır. Bu hastalığa tutulanlar bu tekyeye giderlerdi. Oradaki tekke bekçisi eskiden kalma bir bez parçasını hastanın boğazına dolar. okuyarak yavaşça üç kere boğardı. Bu hastalığın bu tekkede tedavisi öyle zannediyorum ki bir kelime ilgisi ile dir. Orada gömülü olan zatın bağlı olması Bağa hastalığı'nın tedavisine güzel bir alâka teşkil etmiştir. Bu tekke dışında ve köşesinde uçu sivri büyük bir taş vardır. Karnı ağrıyanlar da bu taş karnını dayarlar ve bir daha ağrı görmeyeceklerine kanarlar. Eski Darülmualimin talebesi bu taşı bir gün gidip yerinden oynatmışlardı. kal'anın hendeğine yuvarlamışlardı (2).

Tabak): Tabak hastalığı Konya'da cildi bir hastalığın adıdır. Yıkılan ve yerine (İsmet İnönü ilk okulu) yapılan (Feyziye medresesi) bitişğinde bu

[2] O zaman mektebin müdürü, bugün [Niğde Orta Okulu] öğretmenlerinden Bay Ahmed Rasim idi. Tekke taassubunun kükrlediği öyle bir zamanda böyle bir taşı hendeğe yuvarlamak yüksek bir himmet ve büyük bir cesaret idi.

nunda bir tekkesi vardı. Tabaga tutulanlar yine Cumartesi günleri buraya koşar ve oradaki bir çamır çukuruna ayaklarını sokardı. Ayrılırken deçukurdan aldıkları çamırları nelerinde sivilceler varsa oralarına sıvarlardı.

Esasen cildi bir hastalık için maddi bir tedaviden ibaret olan bu itiyad, sonradan (Ahi baba)ların kurnazlığı ile manevi bir tedavi şekline sokulmuştur. Bir zamanlar tabak san'atı ile en ziyade tanınmış olın kasabalardan birisi de Konya şehri idi. (Kuzgun Kavak) denilen bu mahalle ve çevresinde yeni yeni evler yapılırken ve temeller kazılırken yüzlerce tabak hane enkazının meydana çıktığı görülmüştür. Orada eski bir tabakhanenin halâ mevcut olması bunu teyid etmektedir. Bu tabakhanenin arkasında [Ahi Baba]lara âid iki yüz yıllık bir salon korunmaktadır. Bu salonun nakışlarının o karnlerin yadigarı olduğu anlaşılmaktadır. Ahi teşkilâtında esnaf başlığını her seçimde Debbağ'lar kazanırdı. Çünkü servet onlarda, çokluk yine onlarda idi. Bunların re-

isine [Ahi Baba] unvanı verilirdi. Diğer esnaf her zaman ekaliyette kaldığı için zaruri olarak [Ahi Baba]ya bağlanmakta idiler. San'atkârlardan her zümrenin ustalık peştemalını Ahi Baba'lar kuşatırlardı. Debbağların piri olan [Ahi Evren] Kırşehir'de gömülü idi. Konyadaki Ahi Babalığı seçimde kim kazanırsa Kırşehir dergâhın'da postnişin bulunan büyük Ahi Babadan icazetname gelir ve Divanı Hümayun'dan da kendisine berat verilirdi. Debbağların pirleri olan [Ahi Evren] kerametleri ile meşhur olduğu için her yerde sonradan gelen onun halifeleri de yani Ahi Baba'lar da kuvvetli görünmek isterler ve onlar da kerametler gösterirlerdi. Pirleri olan [Ahi Evren] yılanları umnızlarına dolar ve halk arasında dolaşırdı. Zaten [Evren]de yılan demekti. Sonradan gelen onun halifelerinin de buna yakın kerametler göstermesi gerekiyordu. Hatta şair Sabuhî Dede'nin o zamanki Konya Ahi Babası hakkında yazdığı on beş beyitli bir medhiyede onun kerametini şöyle anlatıyordu:

Ehli suret sureti zühdü ibadatin görür
 Ehli mana olşehin kurbi makamatin görür
 Ey (Sabuhî) ehli dil çok türlü halatin görür
 Konya halkı her zaman keşfü keramatin görür
 Üstüriner; tiği uryan, mesti bi sabru sükûn
 Hazreti Baba Ahi zade şehi mülkü cünün

Bir Mevlevî şairi olan Karamanlı Sabuhî Dede'nin şahadetine göre bu Ahi baba Konya çeşmelerinin birisinden bir dua ile su yerine süt akıtmıştır. Ne büyük keramet değilmi? Buna keramet değil mucize demek daha yerinde olur.

Debbağlar; könleri mazi, nişadır, kireç ve sairale terbiye ederlerdi. Bu ilâçlarla gönleri yıkadıkça sular tekkenin bağçasındaki çukura akar ve orasını bir göl haline sokardı. İşte hastaların baldır ve bacaklarına şifa niyeti ile sürdükleri çamırlar bu sudan husule gelirdi. Sonra dabakhaneler oradan kaldırılmış ve debbağlarda dağılmış sade çamırın kerameti tekkelerin kapanmasına kadar yaşamıştır. Tekkede bekçilik eden zatin yakın zamana kadar bütün esnaf destirlerinde dua ettiğini ve dürü geydiğini herkes bilir. Son zamanlarda Konya'da ("Ahi Evren") in kerameti kuvvetlendirecek iki hadise olmuştur. Tekke yanında kom-

şuluk eden iki zatten birisinin dili tutulmuş diğerinin de yanı tutmaz olmuştur. Dili tutulan zat ziyaretçilerin şiddetli aleyhinde bulunur, bir yanı tutmayan zatte bu çamır alınan çukuru benimseyordu. Esnaf arasında her ikisinin bu harketleri bu felâketlerine sebep olmuş gibi gösterildi. Şimdi tekke yıkıldı, çukurlar düm düz oldu, ve yerine [İsmet İnönü İlk okulu] yapıldı, kimseye zarar dokunmadı.

[Süt çekilme]: bazı kadınların gıdasızlıktan, yahut başka bir hastalıktan dolayı südü çekilir. Henüz süt emen çocuğunu doyurmaz bir hale gelir. İşte o zaman süt tekkesine gidilirdi. Süt tekkesi Konya'nın ferhuniye mahalle'sinde idi. Burası Selçuklu hükümdarlarından üçüncü key kavu'sun kızı [Fatma Hatun] a nisbet edilmekte idi. Südü çekilen kadın bu tekke'ye giderken bir helke süt götürüp bekçiye verirdi. Bir ata sözü vardır: [tekkeyi bekliyen çorbayı içer.] derler. İşte bu tekke

bekçisi de çorba yerine bol bol süt içerdi. İçemediğini de pir aşkına yoğurt çalar yerdı. Tekke ziyaret edildikten sonra da süt götürülen helkeye oradaki kuyudan su doldurulur, getirilirdi. Tabak tekkesindeki kerameti geçen Ahi baba'nın çeşmeden süt akıtması kadar bu da bir harika değilmi?..

[Bulgurcuk]: bu da cildi bir marazdır. Tekkesi çarşı içinde ve mecidiye hanı'nın arkasında idi. Selçuklu tarzında bir türbe olup sonradan camie tahvil edilmişti. Bu işlerde ihtisası olan ihtiyar kadınlar öteki cildî hastalıklardan [Bulgurcuk] u kolayca ayırt ederlerdi. bulgurcuk çokça taze çocukların yüzünde ve gövdesinde olur, derlerdi. Hasta çocuğu, anası ve ya nine-si bu tekkeye götürür, bekçisine tükürttürürlerdi. Tükürtmek nasıl olur, bakınız: Ziyaret için tekkeye giderlerken birazda bulgur getirilir ve bekçinin önüne sürülürdü. Bekçi, getirilen bulgurdan az bir kısmını ağzına alarak gever ve ezdikten sonra çocuğun neresinde bulgurcuk varsa oralarına tükürürdü. Bulgurun gerisi tekkenin bekçisine kalırdı. Bulgurcuk hastalığın çok olduğu yıllarda her cumartesi günü bir çuval bulgurun toplan-

dığını bilenler vardır.

[Isırgı]: Bu da cildî hastalıklardan birisidir. Çocukların yüzünde olur, saridir. Tekkesi yoksa da ocağı vardı. Yüzü ısırgı olan çocuğu ocağa götürürler. şeker okutup çocuğa yedirirler. ısırgı olan yerlerine de ocacıya tükürttürlerdi.

[Siğil]: Bu ellerin üstünde çıkan küçük kabarcıklardır. (Civar mahallesi) ndeki (Celâl çeşmesi) nin bitişiğinde bir tekkesi vardı. Elinde siğil olanlar bu tekkeye giderler, oradan biraz çamır alık siğillerin üzerine sürerlerdi. Bugün bu tekke yıkılmış, siğilin tedavisi de fennî şekline sokulmuştur.

[Temereği]: temreği, bedende ve çokça yüzde olan eildi bir hastalıktı. bunun ocaklısı temreği olan yerin etrafını mürekkeple çevirir ve çizgilerken pir şey okur gibi dudakları deprenirdi.

[Karin Ağrısı]: karın ağrısının tedavi yeri de Şemsi Tebrizî türbesi idi. orada eskiden kalma pir lubut vardı. bununla vaktiyle tekye şeyhleri terbiyesiz dervişleri döverlerdi. son zamanlarda lubut cennetten çıkmış bir deynek gibi bin bir derde deva olurdu. oraya giden hastalar bu

tokmağı isterler. türbedar dede de divardan indirir, bir ucunu öptükten sonra hastanın eline verirdi. hasta onu karnına basardı. cumartesi günleri hasta çok gelirse kolay kolay tokmağı tutmaya sıra gelmezdi, tekke ile tokmağın münasebeti varsada togmak ile ağrının ne alâkası vardı, bilmem Şemsi tebrizî türbesi,nde üzerine kıymetli Acem şalları örtülmüş ve baş tarafın bir meylevi külâhı geçirilmiş bir sanduka vardı. Mevleviler bunun karşısında baş eğer, Şemsi tebrizî'nin merkadi olmak üzere bu sandukayı gösterirlerdi. bir gün türbedar Rıza dede'nin muvafakati ile yardımcıları bularak bu sandukayı yerinden oynattık. altında bir Mermer kitabe olduğunu umuyorduk. onu okuyacaktık. Ne çıksa beyenirsiniz .. susuz bir kuyu zaten Şemsi tebrizî'nin Konya'da öldüğüne dair menkabelerde bile doğru bir kayıt görülmeyordu. küçük bir cesaretle burasının uydurma bir tekke olduğunu yakından öğrenmiş oiduk.

Türbedarın nezdinde içi yazılı bir tas vardı. Bu taş ile tekkenin avlusundaki kuyudan şifa niyeti ile su içilirdi. dedenin propaganda yaptığına göre bu mekke taşı bir gün zemzem ku-

yusuna düşmüş, yer altındaki kanallardan aka aka bir gün Şemsi tebrizî türbesi'nin kuyusundan çıkıvermiştir. İşte bu tas ile bu kuyudan bir yudum su içmek mekke'ye gidip te zavraklardan zemzem içmek kadar şifalı idi. Yerinden kalkmayan ağır hastalar için bazan bu tas para karşılığında evlere de götürülürdü.

[İç sıkıntısı]: Bu çok şümüllü bir hastalıktır. Konya'da değil dünyada bile içi sıkılmayan bir kimse tasvvur olunmaz. Türlü türlü sebeplerle içi daralanlar doğruca Mevlâna türbesi'nin gümüş kapısına koşarlar idi. çelebiler halkı kolaylıkla türbeye ısındırmak için her ferdin müptelâ olduğu bir hastalığı seçmişler ve onun tedavisi için de sudan bir ilâç keşfetmişlerdi. Mevlâna türbe'sinde İlhanî'lerden Ebu Sait bahadır ha'nın Sarayı için vaktiyle yapılmış bir şarap kazanı vardı. İran Seferinde elde edilmiş olan kazanın üzerindeki yazılar incelenmeyerek dönüşte Mevlâna türbesine hediye edilmişti. Dedeler bu kazanı Nisan yağmuru ile doldururlar ve içine de Mevlâna'nın merkadi başındaki sarığın ucunu ıslatırlar ve iç sıkıntısı için gelenlere bar-

dak bardaksatarlard [1].

Bir de Mevlâna türbesi'nin cenup cihetinde bir pencere vardır. Demir parmaklıklarında mükerrer olarak (مراد) kelimesi hakkedilmiştir. Ziyaretçilerin gönüllerinde ne gibi muratları varsa bu [Murat penceresi] nden biteceğine inanırlardı. Halbuki demir parmaklıklar üzerinde yazılı olan bu kelime-

(1) Bu kazanın üzerinde Meliki Âdil Ebu Sait bahadır Ha'nın adı ile işu nuşa ait beyitler yazılı ve rakı kösterir türlü türlü resimler kazılıdır Konya eski eserler müzesi' nden getirilerek bu gün dolma bahçe Sarayı'nda açılan Tarih sergisi'nde Teshire konmuştur.

ler üçüncü Mura'dın adından ibaretti. Mevlâna türbesi bir ke-re de onun zamanında onarıldığı için o zamanki çelesi bir cemile olmak üzere üçüncü Mura-dın adını parmaklıklar üzerine hakkettirmişti. ya bilerek, ya bilmeyerek yapılan propaganda ile bu Murat pençesi'nin adı Ni-yaz penceresi olarak kalmıştı. İşini şaşırان, servetini batıran zavallılar bu pencerenin önünde boyunlarını eğerler, muratlarına ermek isterlerdi. Şimdi müze Direktörü Bay Yusuf Aykurt burasını güzel bir meşgale yurdu yapmışlar ve tamamen muratlarına kavuşmuşlardır.

SELÇUK TARİHİ

(İBNİBİBİ'DEN)

H. FEHMİ TURGAL

[Üstü geçen sayıda]

Sultan Galip İzzettin keykâvusun ahlak ve hasletleri:

Sultan İzzettin keykâvus öyle bir Padişahdırki (هَبْلِي مَلِكًا لَا يَنْبِي لَاحِدًا) ayeti hökümünce bir ülkeye sahibdi (1). cömertliği hesapsız bulut damlaları gibi boldu. deha ve zekâsı karanlık gecelerde parlayan müşteri yıldızları gibi idi. boyuna bosuna serviler, yanağına ilk bahrın güzelliği gıpta eylerdi. Dilberlerin kaşları gibi can alan pir kemani vardı. oku mazlumların duası gibi-gökleri deler ve hadiseler koparırdı. Alçakların ruhu gibi ağır ve sakıl bir güzü ve

[1]Bu ayet Peyanberlerden birisinin duasıdır. Yarabbi bana bir devlet verki benden başkası ona lâayık olmasın meâlinedir. Eski edebiyatta böylece ayetler ve hadisler ve uluların sözleri iktibags suretiyle ibareler arasında geçirdi.

tan yerinin erken erken göke varan ışık direği gibi cihani sarıran bir kılıncı vardı. Kargısı göğüsleri yatak edinmişti. Bazusunun ilâhi bir bazu bendi vardı. Nefesi güneş gibi nurî ilâhi ile parlardı. Akli islâm dini gibi tam ve mükemmeldi. adaleti bulutlar gibi büyük küçük tanımazdı. Kemendinin halkası Padişahların gerdanlığı, atının nalı tacdarların kulakları küpesiydi. Baht ve seadet bayrağının ebedi bir hizmetçisi idi. Nesim onun güzel ahlâk ve hadlerinin methiyelerinin ravisi, eyliklerinin destanının denizde karada bir yayıcısı idi. Arap ve acem dilleri onun yüksek vasıflarını okumakla bezeniyordu.

[İbni bibi bu son ifadesine örnek olmak üzere yarısı arapca yarısı farsca bir menzume

yazmaktadır tercemesini aşağıya koyuyoruz].

Arapcaların tercemesi;

Ey celâlele kaza ve kederin hökmu cereyan eden ve mukevvenatin medarı tekvini olan Padişah. Onun rızası hayat, kadabı mematdır. Dünyanın bütün seadet ve musibetleri bu iki hasletin eseridir. Saltanat onun devletin gölgesine iltica eder, Nusret ve temkin kendisine sığınır. Onun sancağının gölgesi altında melikler avlanırlar, Cebrail, onu kanatlariyle gölgelendirir. Farsçaların tercümesi:

Ey hudavandigâr, Cenabıhak eflâtunun reyine tevfikân âmmenin maslahatları için ikbal ve seadetten bir vucut ve suret yarattı, Sonra o surete behmen ve şapurun ruhları hulul eyledi.

(1) Nasilki şarap; üzümün kalıbından ayrılarak sağının şahsiyetine nakleylediği gibi. Alemi Kudsün meşşatları senin atının ayağı tozundan hurilerin yanaklarına misk ve düzgün yapmaktadır.

Sultan; şüirlerin caizelerini bol vermedi bir vecibe sayardı. Bu-

[1] İbareten eflâtunuu tenasuha kail olduğu anlaşılıyor. Tensuh; insan öldükten sonra Ruhunun derecesine göre başka bir cisme hulul etmesidir.

nunla beraber bu kadar bol verimlerine rağmen bu hususta kendisini nakıs görürdü.

Musul askeri başbuğu Hüsamettin'in kızı; Baharın nesiminden daha lâtif, Kevserin zülâlin-den baha saf bir kaside yazarak bir elçi vasıtasıyla sunmuştu. 72 beytten ibaret olan bu kasidenin her beyti için 100 kırmızı altın vermekle mukabele eylemişti. bu mükâfat; kasideyi musıl olan zat elile Musula gönderilmişti. Zemanın fadıla ve nadiresi olan bu şair hanıma gönderdiklerinden başka ayrıca kasideyi sunmağa vasıta olanada 2000 adet ihsan buyurmuşlardır.

Şemsettin'i tabesinin Sultan için yazdığı methiyeye nazire olarak Erzincanlı Nizamettin Ahmet mahfilde inşat eylediği kaside yüzünden mansıbı münşilikten anadolu emiri arızlığı rütbesine yükselmiştir(3).

Alimler dostu cahiller düşmanı olan şahsuvarın meclisi fazilet ve fen sahipleriyle dolardı. Şair-

[3] Hutesmanın bastırdığı Türkçe Selçuknamede sehven Şemsetdin ile Nizamettin karıştırılmıştır. Ancak mansıp hakkında mühim bir kayıt ilâve edilmiştir. Oda inşa mansıbından emiri arızlığa dedikten sonra yani askeri deftardarlığa terfi eylemiş olduğunu tasrih eylemektedir.

lerin kasidelerini ediplerin nesirlerini inci gibi nüktelerle tenkit ve nazirelerle karşılardı. Hat ve belâgatte, nesir ve Nazımda son derecede idi. Zamanında cihan zevk, sürur ve neş'e ile dolmuştu. Alem bir işret abada dönmüştü. Bununla beraber Musanın koynu gibitemiz bir eteğe, isanın nefesi gibi pak bir nefese sahip olup iffet feleginde bir Nezahet güneşi gibi parlayordu. Abbashı halife nasır elinden fütüvvet libası giymiş ve mürüvvet kâsesi içmişti.(1)

Bütün himmeti ülkeler fethine, muhalif v hasutların mahvına masruftu. Divanından herhangi bir şahsa tevcih olunan in'am ve ikta'daimi idi, hiç bir suretle

[1] Abbasi halifesi ennasır lidin-illah [1180—1225] Halife olmazdan önce fütüvvet tarikine girmiş idi. Halifelîği zamanında bütün fütüvvet eshabını kendi emri altına almak istedi. Kendi elinden fütüvvet libası giymeyen ve fütüvvet şarabı içmeyen fütüvvetçileri bunduk istimalinden vesair merasimden men eylemişti. Emrinin ulaştığı yerlerden ümera ve Sultanlar vesaire Bağdada gelerek fütüvvet beratı aldılar. İşte keykâvusta Sinobu aldıktan sonra nasıra zafer müjdesini havl mektup ile kendisinden fütüvvet beratı iltimas eyemiştir. Bu reca bundan evvel Anadolu da fütüvvetçilik ve ahilik yok demek değildir.

bozulmazdı. Herhangi birisi her ne suretle olursa olsun vefat ederse onun iktai oğullarına varislerine intikal eder, o ocağın türesine hâlel gelmezdi. Hasılı devrinde azil ve cahil, kahit ve kaygı öbür dünyaya göçmüştü. Huzur ve sükûn bütün ülkeye şamildi. Aşağıdaki vecibeyi kendilerine düsturülâmel yapmışlardı: Askere lutfu ihsanı bezlet. Çünkü onlar hamiyet ve necdet sahipleridir, Raiyyet ve hudutların muhafızlarıdır. Saltanatın kılıçları ve memleketin kalalarıdır. Düşman onlarla def edilir, memleketler onlarla settledilir, Mesalihi amme onlarla hıfız ve teyit olunur. Bunların zaiflerini kuvvetlendirki seninde mevkiin kuvvetlensin, Yoksullarını zengin eyleki arkan pekleşsin; Cephelerde onları sına ve dene, düşmandan yüz geri etmeyenleri üstün tut, büyük iş görenlerinin hatırlarını sor, düşmandan yüz geri etmiyenleri üstün tut, büyük iş görenlerin hatırlarını sor derecelerini artır, sancağının altında can verenlerin çoluk ve çocuklarını koru, Busuretle sana hizmet için can atsınlar. Ve devletin için canlarını versiler. Bu vecizeyi bir farize gibi takip ve tatbik ederdi.

KONYA

Neolitik devrinde Konya .— Hitit medeniyeti ve Konya .— Firikya medeniyeti ve Konya .— Yunanlılar ve Romalılar zamanında Konya Selçukiler zamanında Konya .— Karaman oğulları zamanında Konya .— Osmanlı imparatorluğu zamanında Konya .— Cumhuriyet devrinde Konya)

NACİ FİKRET BAŞTAK

II

HİTİT MEDENİYETİ VE KONYA

V

Hitit devletinden evvel Anadoludaki akvam ve muhaceretleri ve medeniyetler

I

Berakisefalların zuhuru:

İsadan evvel ikinci ve üçüncü binde doğrudan doğruya (Konya) nın tarihini yazmak imkânsız olduğu cihetle, içinde (Konya) şehir ve hıttasının da dahil olduğu Anadolunun tarihini ve bu yarım adaya şarktan ve garpten vukubulan muhaceretlerin ne kibi deliller ve işaretlerden anlaşıldığını yazmak mecburiyetindeyiz. Yani o yüksek devirlerde hıssı ve mevziî bir noktanın tarihi kendisini ihata

eden daha geniş ve daha umumî sahaların tarihi ile sıkı sıkıya alâkadar olduğundan birini tanıtmak için ötekini izah etmek lüzüm ve zarureti hissediyoruz.

Palafit = palafitteler [1] Medeniyeti umumiyetle bırakisefal = brachycé phale (2) lere atfedil-

[1] İsviçre göllerinde kazıklar üzerine inşa edilmiş olan evler [2] Brachycéphale kısa başlı demek olup antropolejide bağlarının sağdan sola doğru olan, vüs'ati önden arkaya doğru olan vüs'atından fazla olanlara denilir,

mektedir. Gabriel de mortillet bunlara Asyadan gelmiş ve Avrupa'ya néolithique yahut Robenhausien denilen medeniyeti ithal etmiş bir ırk nazarile bakıyordu. Aynı fikri kabul etmiş olan sergi, bu sebepten yani asiyaî bir medeniyeti Avrupa'ya ithal etmiş olmalarından dolayı bu brakisefalları homo eurasiatricus yani, "Avrupai — Asiyaî insan", tesmiye ediyorbu. Bununla beraber bir zamanlar brakisefalların paléolithique devrinden beri avrupada mevcut bulunmuş olduğu zannedilmişdi. Keşfiyatın yeniden tetkik ve muayenesi göstermiştir ki bunlara aşikâr bir surette ancak dördüncü devrden sonra tesadüf olunmaktadır... Fakat bunlar, Hakiki Neolitikten evvel ve mezolitik Mésolithique den itibaren zuhur ederler. Bu hususta en eski Keşfiyat, Grenelle, Furfooz ve bilhassa aziliyen devrine ait Ofnet istasyonunda bulunanlardır. Fazla olarak Mugenin midye kabıklarını ihtiva eden rüsubatında ve avrupanın şimalinde de bunlardan bulunduğu malumdur.

Bunların zuhuru Fransada bilhassa Hervé tarafından tetkik ve mutalaa edilmiştir. Bu âlim, Salmonnn istatistiklerine istinaden Neolitik devrinde ahalisi bra kisefal olan başlıca iki

merkez tanıyor, birisi cenuben Seine vadisi ile mahdud olan Belçika merkezi, ve diğeri Savoie ve Dauphiné deparımanlarındaki Allobroge (1) merkezdir. Bunlara ilâve olarak "sıçrantılar", dediği diğer iki mevki daha göstermektedir ki birisi Brétagne yin nihayetinde ve diğeri Pyrénée lerin Ariège kısmındadır. Hervé bundan brakisefalların Fransaya başlıca iki yoldan girdiğini istidlâl etmektedir, bir taraftan seine nehrine doğru uzanan belçika yolu, diğer taraftan en son uzandığı uokta merkezi yayla olan alp geçitleridir. Şunu da ilâve etmek lâzımdır ki Neolitikin başlangıcından itibaren Brakisefaller Fransanın az çok her tarafında dolichocéphallar ile karışmış olarak görülmektedir. Hervé bunlar arasında müteaddit tipler tefrik etmiştir: Birisi Grenelle tipidir ki iptidaî manzralı halis brakisefal olup en eski palafitlerde bulunmaktadır; Diğeri furfoaz daki sous brachycéphale tip olup Fransada ve ne olitik devrinin daha muahhar plafitlerinde yayılmıştır; ve nihayet -

(1) Allobroge kadim Gaule in bir hatasıdır ki Rhon ile Isère arasında bulunuyordu.

tunç devrinde, heierli nin disentiz nümunesi tesmiye ettiği daha uzun boylu ve daha incelmış bir nümunedir. Bu sonuncu, Déniker in, Dinarique ırkının bir tenevvüü olarak sub-adria tique dediği nümuneye teadül etmektedir.

M. Peake aynı üç tipi ayrıca nazarı dikkate almakta ve onların her birine ayrı ayrı üç devr istilâ attetmektedir: Bunlardan birincisi paléolithique in nihayetinde doğru gelmiş olup Seine vadisine (Grenelle) ve Belçikaya (Furfooz) ulaşmıştır. İkincisi merkezi ve garbi Avrupanın palafitlerini işgal etmiş olacaktır; bu, Dénikerin hakiki Alpin ırkıdır. Üçüncü istilâ Balkan yarım adasını işgal ve oraya Dinarique ırkını ithal etmiş ve Tunç devrinde İsviçreye, Almanyanın çenubu garbisine ve Fransanın şarkına yayılırken hafifce tadilâta duçar olmuştur.

Birinci istilâ Mésolithique devrine yükselmekte ve bu devirde Mugenin Ofnetin ve şimalin brakisefallerinin zuhurunu izah etmektedir.

İkinci istilâ asıl Alpinlerin istilâsı olup Neolitik de zuhur etmiş ve hassaten palafitleri ve bunların muadili olan istasyonları vücuda getirmiştir.

Her ne kadar göl meskenleri, mezarları meçhul olduğu cihetle, beşerî pekaz vesika veriyorlarsada, bazı arızikeşifler orada bilhassa bidayette, brakisefalların ekseriyet teşkil ettiğini meydana çıkarmıştır; fakat sonraları yavaş yavaş diğer ırklarla karıştığı görülüyor.

O halde göl medeniyeti hiç şüphesiz brakisefallara aittir. Bu göl medeniyetine müşabih olup Fransanın büyük bir kısmında mevcudiyeti isbat olunmuş olan diğer medeniyetler de aynıyle böyle brakisefallara ait olmalıdır. Zira bu medeniyetler alpların geçitleriyle Fransaya gelmiş oldukları hervé tarafından isbat olunan brakisefallar ile ithal edilmişlerdir.

Göller nevahisinden başlayarak Avrupanın garbında zuhur eden bu brakisefallar nereden geliyorlardı. Préhistorien lerin kısmı azamı için bunlar, hiç şüphesiz olarak, brakisefallığın ocağı; menşei olan orta Asyadan çıkmışlardır. Bugün Asya brakisefalları ile Avrupanınkiler arasında aşikâr bir ittisal ve temadi vardır. Bu vaziyet, tarihte çok uzaklara, eski zamanlara çıkar, ve Tunç vedemir devirlerinde brakisefallar heman bütün avrupada pek çok olarak arzı vücut ederler.

Fakat Neolitik devrinde, göller nahiyesinin şarkında çok daha az olarak görünürler. Tuna havzasında „Ak denizliler„dir ki, „şerit nakışlı kaplar = céramique rubanée„, medeniyetinde kendilerini gösterirler. Karpatlarda ve ukranya, „nakışlı kapçılık = céramique peinte„, denilen bir medeniyet vardır ki bunun pekaz malûm olan hamilleri brakisefal tipinden olsalar gerektir. Fakat daha şarkta, Rus boz kırlarında vazih surette Dolikosefal olan bir halk vardır ki hatta bunlar garbî Asyaya kadar uzanmakta ve böylece bir brakisefal akınına karşı geçidi kapamaktadır. Bununla beraber asya ve avrupanın şimalinden vukubulan böyle bir ceryan Laponlar ve Finuvaların bir kısmı ile vukua gelebilmiştir.

İşte Furfooz ve Grenelle de bulunup bir dereceye kadar Laponlara müşabih evsaf arzedən şeyler bunlara rabtolunabilir.

Diğer taraftan, daha ehemmiyetli ve daha kat'î ve muhakkak bir ceryan, her devirde kuvvetli bir brakisefallik sahası olan, küçük asyadan gelmiş olmalıdır. İşte buradan, bu küçük Asyadandır ki Neolitik devirde alpinler ve tunç devrinde de dinarikler çıkmışlardır, Pek

muhtemeldir ki bunların geçtikleri yerler, iyi bir araştırma yapıldığı takdirde balkanlarda bulunacaktır.

Geçen eylülde İstanbulda toplanmış olan ikinci tarih kongresinde okuduğu tezinde Ceneve darülfünunu fen fakültesi dekanı ve antrapolji pkofösörü Eugéné pittard ın şu sözlerini iktibas etmeği faydasız bulmadık:

„Avrupada yaşamış Neolitiklerin siyasi hayatlarına dair hiç bir şey bilmiyoruz ve hiç bir şey bilmiyeceğiz. Fakat maddî hayatlarının başlıca unsurları ve iktisadî endişeleri ne olduğunu bilmiyoruz. Psikolojilerinin ve içtimai hayatlarının bir kısmını olsun akla yakın bir surette gösteren tasvirler elimizde bulunuyor.

“Bu insanlar, bazan hakikî cité denilebilecek merkezlere, ufak topluluklar halinde dağılmışlardır. Bunların çoban ve çiftçi hayatına mahsus adetleri vardır; çakmak taşını yontmakta, çanak, çömlek imalatında pek büyük meharet sahibidirler; iplik bükme, keten ıslatmayı kumaş dokumayı, balık ağı yapmağı bilirler; denizcilğe zaten vakıftırlar; sahil halkı bu vukufarından geniş mikyasta istifade etmektedir. Halefleri bu

ilmi kendi aralarından büyük denizciler çıkacak dereceye kadar götürmüşlerdir. Bunlar öiülerine makpereler yapmışlardır.

Zamanımızdan 4000 sene evvel, yani Avrupada Neolitik medeniyetin sonuna vasıl aldığı tarihten belki 2000 sene sonra küçük Asyada ne görüyoruz ?

Anadolunun göbeğinde hattilerin hükûmeti ve Delaporte ın ifadesine göre halyas (Kızıl ırmak) ın teşkil ettiği toka boucle nin düğüm noktasında bu hükûmetin bir merkezi ikinci bin şene içinde burasını ele geçiren asyaî bir halk sulhperver insanlardır; içlerinden bazıları inşa olunmuş oldukları aynı mevkide bin senedenberi duran kasabaları ve köyleri üstü açık yerlere ve tercihan ufak çayır kenarlarına kurulmuştur; Etraflarında müdafaa tertibatı yoktu; O zamanın ehli hayvanları at, merkep, katır, öküz, domuz, keçi, koyun ve köpektir. Bunların at, merkep ve katırdan maadasına ilk önce İsviçrenin göl mıntikalarında sakin ahalinin yaşadıkları Neolitik devirlere ait keşfiyat arasında tesadüf edilmiştir. Hititlerin her halde buğday, arpa, ve ehlileştirilmiş bazı yerli nebatatı ettiklerini biliyoruz. O vakıttanberi bu nevi ziraatın hiç ardı kesilmemiştir.

Her muntazam sosyal hayatta iki unsur olan ziraat ve hayvan besleyicilik, Delaporte ın ifadesine göre Anadolu yaylalarında eski devirlerin ziraatciliğın ve kayvan besleyiciliğın tabii bir devamı idi. Bu ümit olunmayan servetleri Hititlerin cetleri aynı yerlerde, yahut daha şarkta bulmuşlardı. bunlar öyle servetlerdir ki bizim anladığımız manaya bunlara malik olmadıkça yüksek bir medeniyet kurulmaz. İkinci bin senenin hey'etleri eski bir nizamı içtimainin aksetmiş tasavvurladır. Bunların mevcudiyetleri, hakikî yerini henüz bilmediğimiz ve şüphesiz bir gün bulup meydana çıkaracağımız bir mevkide icat edilmiş bir şeyin onlara kadar uzranıp gelen bir aksi sedasıdır. Bu mevki, garba doğru uzamış kolu Anadolu yarım adasını teşkil eden beyaz Asya topraklarında olmak lâzımdır. Bu insanları, bir kısmı şarkî Avrupa yolu ile egeye yollanarak bize Neolitik medeniyeti getirmiş olan medenî kavimlerin, yerlerinde bıraktıkları mukaddes bir tabaa gibi telâkki etmek caizdir.

Avrupa medeniyeti bir icat esari olmadığına göre Neolitik medeniyetin Avrupa topraklarına gelişini nasıl tasavvur ede-

biliriz ? şimdi bunu mülâhaza edelim:

Bu meçeniyetin maddî cihetlerini ilk önce İsviçre göllerinin çamır tabakaları arasında bulunan seylerle oldukça iyi bir surette öğrenmiş bulunuyoruz. Paleolitik arazide bulunan eşyanın hepsi bu çamır tabakası, bu göl gübresi içinde, hiç bozulmamış olarak, bu gün bile mevcuttur. Bunlar buğday ihtiyatları, bir mevsimde toplanmış meyve ihtiyatları, yemek bakiyeleri ve bilumum ev alât ve edevatı gibi şeylerdir. Külliyetli miktarda bulunan kırıntıların dikkatle tetkiki sayesinde ki göl mintakaları Neolitiklerinin gündelik hayatlarını tespite muvaffakiyet elvermiştir. Bu hayat bir su sathı üzerindeki hayat, ile alâkadar olan ufak tefek bazı teferrüat farkıyla karada yaşayan Neolitiklerin hayatının aynı olmak lâzım gelirdi. Kirlarda inşa edilmiş meskenlerle mağzalar içinde olup biten şeylere ait bu derecede olmaması bu mesken ve mağazalarda çürüyebilen maddelerin çabuk mahvolmuş olmasından mütevellittir. Neolitiklerin hayvanları öküz, koyun, keçi ve domuzdan ibretti. Köpek onlara Mezolitiklerden kalmıştı. Onu ancak tunç devrinde tanımışlardı. (Şunn da

hatırlatalım ki Anadolu Neolitiklerinin halefleri olan hititler ata mutasarrıf bulunuyorlardı.)

Hububatla ehli hayvanatın asılları Avrupada olmadığı yokarıda söylenmişti. Bunların Avrupa kıt'asına girmesi muhakkak ki, tabii bir hadise eseri değildir. Gerek hububat, gerek hayvanat bize insanın desti zabt ve tasarrufuna geçmiş bir halde, gelmişlerdir. ne çoban köpği, ne de bahsettiğimiz diğer cins hayvanat boğazları kendi kendilerine geçerek gelmiş değillerdir. Bunlar ağır bir muhaceret yoluyla karadenizin şimalinden geçmiş olabilirler. Mezru hububat bizim mintakalarımızda, ilk ulusları iyi, tohumuz ve kendiliğinden husule gelen hale rücu etmiyorlar. Kezalik küçük Asyada ehlileştirilen hayvanların bütün kafaşya, bütün Rusya boyunca tek başlarına yürüyüp geldikleri yahut marmara denizini aştıkları görülemez. Bir takım insan guruplarının gerek müteaddit nesiller müddetince devam eden ufak yürüyüşlerle ve civardan civara geçmek suretiyle, gerek binnisbe sür'atli bir muhaceret şekliyle bu hububat ve hayvanatı Avrupa topraklarına getirmiş olduklarını kabul etmek zaruridir. Bu insan gurupları o servetlere

uzun müddetten beri malik olan kimselerden paşkalari olamaz.

Şimdi bu muhaceret ve aynı zamanda mucit insanların mensub oldukları ırkı meydana çıkarmak için yeni bir delil ilâvesiyle isbat etmeğe ve bu hayvan sürülerini idare edenlerle o hububatı getirenlerin o zaman Avrupa kıt'asında mevcut Avrupalılar olmayup hususi tipte bir takım insanlar olduğunu gösternge lüzum var mıdır ?

"Bu yabancılar nereden geliyorlardı? Tabiidir ki bunlar brakisefal insanlarla meskûn yerlerden, yani ön Asyaya en yakın mintakalardan gelmişlerdi. İsa'dan iki bin sene evvel Hititler bu hususiyetleri idame edegelmiş oldukları gibi anadolunun bu günkü halinin ekseriyetinde de bunlar aleddevam görülmektedir.

"Şu halde muhakemelerimizin bir kıymeti varsa bu muhakemelerden bizzarure çıkacak neticede şu olmak icabeder. Neolitik medeniyet dediğimiz sosyal inkilâbı geçirenler bu gün anadoluda sakin olanların cetleridir. Hali hazırdaki malumatımız bunun böyle olduğunu göstermektedir.

"Bundan istintaç olduğuna göre bütün Avrupa, diğer kıt'a-

lar Avrupa ile mütesanit olduğuna nazaran bu tün medenî küre, Anadoluyu ve ona mücavir memleketleri, medeniyeti hazıranın bütün unsurlarını ve başlıca ırklarımızdan birini (Alpin) ler kendisinden aldığımız bir mukaddes toprak gibi telekki için „ön Asya = Asie Anterieure bu günkü Avrupanın anası gibidir. „Diyebiliriz (1)

Demek oluyor ki " yeni taş devri „= Néolithique medeniyetini vücuda getirenler brakisefal = Brachycé pale, lerdir. ve bunlar orta Asyadan gelerek ileri Asyanın ve Anadolunun o devirdeki medenî inkişafını vücuda getirdikleri gibi oradan da boğazlar vasıtasıyla Balkanlara ve nihayet ta İsviçre ve Fransaya kadar giderak oradada, „ Göller medeniyeti „ ni tesis etmişlerdir. Bundan vazih ve aşikâr bir surette anlaşılıyor ki Hitit devletin teessüsünden evvel anadoluda bulunan ve çoktanberi kuvvetli bir medeniyet tesis etmiş olan kavim' brakisefal ve binnette Türk ırkına mensup idiler.

(1) İkinci Türk Tarih kongresi: Eug. pittard Neolitik devirde küçük Asiya ile Avrupa arasında antropologik münasebetler S : 16—19

SİLLE'Lİ SÜRURİ

(Şiirleri)

Üstü geçen sayıda

6

Nice bir yaş döker' ağlasın kanlar
Garip' öksüz, melûl, yarasız Sürurî,
Gönül bahçesinde meyvasız kalmış
Taze fidan gibi naysız Sürurî.
Temelden Şürümüş, Olmuş tarûmar
Kabil olmaz yüzbin eylesen timar
Zevalini bulmuş kurumuş eşçar
Evi harap, bağı barsız Sürurî
Sırrını bildirme sakın namerde
Başını oğratır onulmaz derde
Olur olmaz elin erdiği yerde
Niçin böyle gezen kâsız sürurî
Ezelden karımız bizim bu yanmak
Mihnet şarabını nuşedüb kanmak
Ehli ıřka göre nedir utanmak ?
Ko desinler sana arsız Sürurî.

7

Sabahtan uğradım nazlı dilbere
Olanca aklımı aldıda gitti(1) .
Beni bülbül gibi düşürdü zare
Sırrımı sevdaya saldı da gitti
Sığanık kolları beni yandırdı
Bir de baktımsonra gine endirdi.
Bana nisbet edüp yüzün dönderdi .
Bir hoş eda ile güldüde gitti .
Gün cemalin gördüm kendim şaşırdım
Bahri ışk dalgasın boydan aşardım
Yelkenimi enginlere düşürdüm
Badi muhalif gibi geldi de gitti
Sürurî âşika kıyma yazıktır
Perişan gönlünün bağı çeziktir

(1) Begitlerinin sonundaki füllerin
bu tarz'a kullanılışları Konya ve ha-
valisinde tacil manasını ifade etmekte-
dir.

